A HIRMONDÓ 3

JANUÁR

Választójogi reform – alternativák nélkül

..."jó ha a választópolgárok a jelölt v é l e k e d é s é t is ismerik."

Vélekedésnek a Hazafias Népfront titkára nevezte legfőbb államhatalmi szervünk képviselőinek programját. Nyilvánosan nevezte igy és ezt a véleményét egy országos napilap munkatársa is rögzitette, s közzé is tette. Senki nem csodálkozott ezen az eufémizmuson, sem a képviselők, sem a választópolgárok nem korholták a választások házigazdáját élce miatt. A népfront titkár "vélekedése" is, a visszhang hiánya is a magyar választójog körül csendes mederben csordogáló vitát jellemzi.

E reform legfontosabb újitása tizenhárom év óta napirenden van. A párt, a népfront és a sajtó azóta az ismétlődő kampányok során valósággal tukmálja a több jelöltet az állampolgárokra. Ennek ellenére, az időközben megtartott választásokon a jelöltek egyre kevesebben vannak. Komoly szóval:

1971-ben 360 választókerületben 41,
1975-ben 34,
1980-ban 15 ellenjelölt indult el a képviselői helyekért folyó "választási küzdelemben". /A tanácstagi választások során 1971-ben a választókerületek 4,2 %-ában, 1980-ban pedig 3 %-ában indult több jelölt./ Ezt a statisztikát olvasva bevallom felötlött bennem, hogy a több jelölt kötelezővé tétele elsősorban e rossz számarányok feljavitására szolgál és a minden bürokráciában meglévő elszámolási-kimutathatósági igény sarkallja. A gyanúm megerősödött, amikor azt a technikai biztositékot is megismertem, mely szerint a jelölőgyülést újra össze kell hivni, ha az első gyülésen nem sikerült legalább két jelöltet elfogadtatni. Eszerint akkor is több jelöltet kell állitani, ha a választók csak egyet akarnak.

x

Több jelölt, de egyetlen alternativa. Minden jelöltnek irásban nyilatkoznia kell ugyanis, hogy jóváhagyólag elfogadja a Hazafias Népfront programját. Mi a többes jelölés értelme ezekkel az induló feltételekkel? Ugy gondolom, hogy nem jogosulatlan az az álláspont, amely a programkényszer miatt ab ovo utasitja el a választási szinjátékot, de jómagam nem osztom ezt a véleményt. Különböző értelmezések – "olvasatok" – és hangsúlyeltolódások a rendkivül általános szin-

TARTALOM

ten megfogalmazott program talaján állva is lehetségesek. Az alternativákat nem a népfront-program zárja ki és nem is minden szinten zárja ki őket.

A választások egyéni választókerületekben folynak és helyben az egyik jelölt elvben felléphetne a kerületében élő szegények védelmében, új munkahelyek teremtését és hatékonyabb szociálpolitikát szorgalmazva, mig ugyanannak a körzetnek másik képviselője a kommunális fejlesztésre helyezhetné a hangsúlyt. A képviselőknél is jobban áll mindez az eleve csak helyi érdekek képviseletére hivatott tanácstagokra. /Partikuláris szinten e választási lehetőségek tényleges ütköztetése alig valószinü, mégsem kizárt. Nem kellene több hozzá, mint rátermett és a helyi problémákat alaposan ismerő személyiségek, no meg fórumok, hogy vitáik ne csak a jelölőgyülések néhány tucat főből összeverbuválódó nyilvánossága előtt folyjanak. Legalább a kerületi és megyei lapokra szükség volna - ezekhez az egyelőre képzeletbeli - csatározásokhoz. Egyelőre azonban a nagyobb nyilvánosság hiánya és a cenzúrázott sajtó a helyi érdekek képviseletét is korlátozza, de országos szinten még nagyobb bajok vannak. Erre mutat az az interjú is, amelyet Nyers Rezső ez év januárjában adott a Magyar Hirlap munkatársának /MH I.27./. A jeles politikus véleménye szerint a legfőbb államhatalmi szervünket "ki kellene emelni másodrendü politikai szerepéből" és e törekvés előfeltétele független szakértők meghallgatása az országgyülési bizottságok előtt.

Kétségkivül szinesitené a parlamenti bizottságokban folyó vitát, ha tagjai szakvéleményt is hallanának. /Az interjút olvasva elgondolkoztatott, hogy a képviselőknek eddig csak az apparátus előterjesztéseivel volt dolga, és jó esély van rá, hogy ezután is csak azzal lesz./ De ha valóban ki akarjuk emelni abból a bizonyos "másodrendü politikai szerepéből" az országgyülést, akkor magát a képviseleti munkát kell érdemivé, érdekképviseletté tenni. Nyilvánosság elé kell vinni az alternativ programjavaslatok vitáit, és a képviselőknek nyilvánosan állást kell foglalnia ezekkel kapcsolatban, hogy a választópolgárok valóban eldönthessék: továbbra is bennük biznak-e, vagy legközelebb mással próbálkoznak. /Ugy gondolom tehát, hogy a nyilvánosságtól elzárt, reprezentativ belső fórumok szükséges, de nem elégséges előfeltételei az érdemi képviseleti tevékenységnek./

Hogy a legégetőbb kérdést néven nevezzük: amig a kormány nem hozza nyilvánosságra, hogy milyen javaslatokat tárgyal a gazdasági válságból való kilábolásra, nem tudatja, hogy az egyes variánsok milyen terheket rónak a különböző társadalmi rétegekre, és amig a képviselők nem foglalnak állást ebben a kérdésben, addig munkájuk nem is nevezhető képviseletnek. A nyilvános programjavaslatoknak és vitáknak, valamint a képviselő társadalmi ellenőrizhetőségének /nyilvános állásfoglalásának/ a hiánya - a formális programkényszernél is erősebben - korlátozza tehát a demokratikus választási és képviseleti munka kibontakozását.

x

Visszatérve indulópontunkhoz, azt hiszem rábukkantunk a jelöltek fogyásának az okára. Ugy tünik a formális képviseleti tevékenység tartja vissza a potenciális jelölteket a sorompóba állástól, s a bajok eme forrása aligha szünik meg egy újabb formális kényszer bevezetésével. A napilapok tanusága szerint a választási reform vitáiban résztvevők gyakran feltették a kérdést: mi kárpótolhatná a vesztest, mi okból vállalná az alulmaradással járó presztizsveszteséget? A másik oldalról közelitve a valódi kérdés igy hangzik: kit ér ma kár, ha nem X, hanem Y lesz a képviselő? Ezt az egyszerü igazságot aligha kell magyarázni a választópolgároknak, akik szemmel láthatóan egyre kevésbé lelkesednek, ha demokrácia cimén formalitásokat akarnak előadni nekik.

A vitára bocsájtott reformtervezetnek figyelemre méltóan őszinte javaslatai is vannak. A "legrokonszenvesebb" közülük az országos lista bevezetésére vonatkozik. E szerint lesznek az országgyülési képviselők között olyan hatalmasságok, akik nem egyéni választókerületben indulnak a voksokért, akik nem szavazhatók le, akikkel nem lehet versengeni a mandátumért.
Nyiltan antidemokratikus intézmény az országos lista, mellyel egy létező realitás nyer jogilag szentesitett formát. Azokra az időkre emlékeztet, amikor nem voltak választókerületek, csak egy lista volt és szavazás volt, de az egész ceremónia tartalmilag tökéletesen megfelelt az egypártrendszerü diktatúrának. Adekvát volt, a helyén volt a lista, és renovált formájában a helyén lesz ma is.

x

Ezentúl az üzemek, munkahelyek képviselői is megjelenhetnek és javasolhatnak jelöltet a gyüléseken és jó esély van arra, hogy nyomással és szervezett fellépéssel be is tudják majd juttatni képviselőiket a parlamentbe. Az új választójogi törvénynek ez a legkevésbé formális és az érdekek képviseletére leginkább módot adó fordulata, hisz élve ezzel a lehetőséggel bajban lévő nagyvállalatok delegálhatnak állami szubvenciót és más előnyöket kijáró képviselőket, s e csoportérdeket összefogva valóságos lobby-k jöhetnek létre legfőbb államhatalmi szervünkben. A tervutasités ördögét a falra festve ide kivánkozik egy megállapitás: a témával foglalkozó szakértők szerint 1972-ben a nagyvállalatok munkásdemagógiéval operáló "védnökeinek" jelentős szerepe volt a gazdaságirányitási rendszer megmerevitésében és a reform befagyasztásában.

x

Kevéssé feltünő - és csak emberek kis csoportját érinti - egy másik újdonság. A rendőri felügyelet alatt állók nincsenek többé kizárva a választójogból /ezentúl csak azok nem járulhatnak az urnák elé, akik a börtönbüntetésüket töltik, eltiltották őket a közügyektől vagy elmebetegek/. Enyhébb lett a rendőrség felügyelete alatt állók közmegitélése vagy csak nem vállalja többé a törvényhozó a kül- és belföldi nyilvánosság előtt azt az ódiumot, hogy egy teljesen ellenőrizetlen és megfelelő jogorvoslatokkal körül nem bástyázott szankció az alapvető állampolgári jogokat is korlátozza? Nem tudom miért enyhitik a következményeit, de bizonyos, hogy ez az engedmény eltörpül a REF többi következménye mellett. /Emlékeztető: a rendőrség felügyelete alá ma, Magyarországon általában közveszélyes munkakerülésért, üzletszerü kéjelgésért lehet kerülni, de - a kitiltás rendőri szankciójával együtt - alkalmazzák ezt a büntetést politikai okból is. A REF-es nem járhat moziba, presszóba, nyilvános helyekre és nem hagyhatja el a lakóhelyét, csak ha engedélyt kap rá a rendőrségtől. Este tiz után nem mehet ki az utcára és otthon kell töltenie az éjszakát, amit a rendőrség hajnali igazoltatásokkal ellenőriz. A rendőrség felügyeletéről szóló határozat nem támadható meg birói úton./ Visszakapja ugyan választójogát a REF-es, de azt továbbra sem gyakorolhatja, hisz a jelölőgyülés és a szavazóhelyiség is nyilvános helynek minősül, s ezek látogatását pedig a felügyeletre vonatkozó szabályok tiltják. Persze ezt az ellentmondást könnyedén feloldhatja a törvényhozó, még jobb volna azonban ha humanitárius, alkotmányjogi és politikai okokból megszüntetné a rendőri felügyelet anakronisztikus intézményét. Szomorkás öniróniával kérdezhetjük: nem szimbolizálják-e a REF-esek a választójoggal rendelkező tömegek valóságos "jogállását", hisz oly messze vannak a formális jogok a tényleges lehetőségektől széles e hazában.

Demszky Gábor

BERLIN:1953

A kelet-németországi felkelés
1953. június 16-17.

1953. június 16-án, napra pontosan Nagy Imre és társai kivégzése előtt öt évvel robbant ki a Jalta utáni keleti blokk első levert munkásfelkelése. Kelet-Európa kisnépeinek két gyászünnepe esik ugyanarra a napra, a meghiusult remények és várakozások emléke kisért június idusán.

Az események menete

A szovjet tankok által egy nap alatt levert, spontán és szervezetlen német munkásfelkelést a rossz élelmiszerellátás és a túlfeszitett normák miatti elkeseredés robbantotta ki. A kelet-berlini épitőmunkások június 16-i felhivására másnap az NDK 272 városában 300 ezer - egyes becslések szerint 370 ezer - ember tüntetett és szüntette be a munkát. Berlinen kivül a felkelés fő központjai Közép-Németország ipari vidékei /Bitterfeld, Halle, Lipcse, Merseburg/, a magdeburgi körzet és kisebb mértékben Jéna, Brandenburg és Görlitz körzetei voltak. A megmozdulásokban elsősorban az épitőipar, a bányászat, a gépipar, a vegyipar és a vasércfeldolgozó iparágak munkásai vettek részt. Egyes iparágakban 90 %-os volt a leállás, az üzemek nagyobb részében sztrájkbizottságok alakultak, melyek területi koordinációjára is kisérlet történt. A június 16-án a berlini épitőmunkások által előterjesztett és a másnapi tüntetések platformját alkotó követelések fontossági sorrendben a következők voltak:

1. A fizetéseket a következő naptól a régi normák alapján fizessék.
2. Azonnal csökkentsék a megélhetési költségeket.
3. Tartsanak szabad és titkos választásokat.
4. Se a sztrájkolókat, se a szóvivőket ne büntessék meg.

A június 17-i események menetét döntően az határozta meg, hogy a gazdasági jellegü munkáskövetelésekhez csak járulékosan és határozatlan formában kapcsolódtak politikai célkitüzések, és a kommunista politikai vezetés a gazdasági követeléseket már június 16-án a normák leszállitásáról szóló határozattal és az éelemiszerellátás javitására tett igérettel próbálta leszerelni. Amikor június 16-án Berlin épitőmunkásai a magas normák elleni tiltakozásul a Minisztertanács épülete elé vonultak, éppen ülsezett a Német Szocialista Egységpárt Politikai Bizottsága. A megmozdulások hirére azonnal határozatot hoztak az új normák eltörléséről és hangosbeszélő kocsikat küldtek szét a városban, hogy döntésükről tájékoztassák az elégedetlen munkásokat. Csakhogy a hangosbeszélők nemcsak a hivatalos pártzsargonban fejezték ki magukat, de közleményük félreérthető is volt. Azt harsogták ugyanis, hogy a párt vezető testülete "javasolta" a Minisztertanácsnak a magasabb normákról szóló rendelet visszavonását. A politikában és jogban járatlan munkások számára ez a válasz túlságosan bizonytalan kimenetelü igéretet jelentett, hisz csak egy javaslatról informált a visszavonás ténye helyett. A felvonulók közül néhányan elfoglaltak egy hangosbeszélő-kocsit, és Berlin utcáin végighajtva másnapra általános sztrájkot hirdettek meg. Kétségtelen tény azonban, hogy a rádión is bejelentett dön-

tés a normák visszavonásáról és az ellátás javitásáról mérsékelte a tömeges megmozdulások lendületét.

A berlini felhivás nyomán másnap Kelet-Németország különböző városaiban felvonuló munkások rendezett sorokban indultak külvárosi munkahelyükről a városközpontokba. Utközben a pártvezetők képeit, politikai plakátokat és zászlókat szaggattak le, újságos bódékat romboltak szét. A belvárosban a városházának és egyéb középületeknek az elfoglalására és a politikai foglyok szabadonbocsájtására tettek kisérletet. A sztrájkbizottságok vezette június 17-i akciók a délelőtt folyamán általában szervezettek és mérsékeltek voltak, de délutánra a megmozdulások már a népfelkelés jellegét öltötték. Drezdában a tüntető tömeg kisérletet tett a posta elfoglalására és a távközlési rendszer ellenőrzésére, számos városban pártfunkcionáriusokat vertek meg, de fegyverhasználatra késő délutánig, az ostromállapot kihirdetéséig és a szovjet tankok demonstrativ felvonulásáig nem került sor. A tankok Berlinben, Halléban és több más városban leszoritották a tömeget a főútvonalakról. A beavatkozásnak 21 halálos áldozata volt. A pontos száma ismeretlen azoknak a sztrájkolóknak és tüntetőknek akiket letartóztattak és koholt vádakkal /a béke megzavarása, bojkottra való felhivás, az állam rágalmazása stb./ elitéltek. Nyugati források szerint mintegy 300 személyt helyeztek vád alá, négyet közülük életfogytiglanra, hatot pedig halálra itéltek.

Tanácstalanság?

Egyes értékelések és beszámolók szerint - ezt hangsúlyozza például A. Baringnak az eseményekkel foglalkozó könyve - a felkelés az értelmiség, a középosztály bekapcsolódásának hiján szervezetlen volt és nem volt ideológiája sem. A népfelkelés elolvadásáról, a lendületvesztésről szólnak könyvének következő részei.

/Június 16. Berlin/

"A Stalin Allee elhagyása után is épitőmunkásokból állt a felvonulás kemény magja. A Berlin központjában folyó épitkezések dolgozói teljes létszámban csatlakoztak útközben hozzájuk. Mire a tüntetők a Minisztertanács épülete előtt összegyültek, létszámuk néhány tizezer lehetett. Ott is zárt ajtókat találtak és nem volt kivel tárgyalniuk. Ez a körülmény izgalomba hozta ezt a hatalmas tömeget...

Végül Walther államtitkár jelent meg, de azt hitték róla, hogy Walter Ulbricht titkára és azzal hurrogták le a munkások, hogy magával Ulbrichttal akarnak beszélni. Selbmann minisztert /a SED egyetlen olyan tisztségviselőjét, akinek volt bátorsága kiállni és szembenézni a munkásokkal ezen a napon/ szintén lehurrogták és sértegették. "A következő funkcionárius, aki fellépett a hangosbeszélőhöz" - az egyik tisztviselő későbbi beszámolója szerint - "Havemann professzorként mutatkozott be." Ugy tünt, hogy Havemann előadást akart tartani a munkásoknak felsorakoztatva a tényeket és a gazdasági anomáliákat. De a tüntetők továbbra is azt hangoztatták: "Nem hiszünk neki. A gyülés mind hangosabbá vált. Öt is kifütyülték."

Az a körülmény, hogy ilyen gyorsan elhallgattattak egy minisztert és egy professzort, kétségtelenül megnövelte a tüntető tömegben az egyesült erőbe vetett bizalmat. Örömüket lelték a dologban, szitkokat szórtak és Grotewohl vagy Ulbricht megjelenését követelték.

Időközben a tiltakozó gyülés, mely kezdetben teljesen rendezett volt, zabolátlanná vált, és lassanként kiderült, hogy a munkások nem tudják, mi legyen a következő lépés.

A résztvevők közül sokan érzékelték, hogy a kormány teljesen tanácstalanul áll szemben az eseményekkel, s ki kellene használniuk ezt a gyengeséget. Azt is felismerték, hogy itt a kínálkozó alkalom, hogy ne csak a normák revizióját, hanem sokkal távolabbmenő politikai engedményeket érjenek el. Ezeket az új politikai célkitüzéseket meg is fogalmazták a szónokok közül jónéhányan és valamennyiüket széleskörü tetszésnyilvánitás kisérte. De egyikük se volt képes arra, hogy irányitani kezdje a gyülést és az események menetét. Igy a tüntetés kezdett veszíteni a lendületéből.

Amikor Selbmann két órakor ismét megjelent, hogy bejelentse: a Minisztertanács visszavonta a normák emelésére hozott döntését, mert felismerte annak téves voltát, az egyik épitőmunkás arréb tolta és kijelentette, hogy a normák felülvizsgálása már nem elég. A kormánynak le kellene vonnia a konzekvenciákat hibás politikájából és lemondania.

Jellemző azonban a tüntetők körében uralkodó bizonytalanságra, hogy ezután az akciófelhivás után nem történt semmi. Az általános enthuzianizmus alábbhagyott, nem jelent meg újabb szónok, és a tömeg bizonytalanná vált. Végül egy másik munkás mászott fel az emelvényre és ismét felhivta a kormányt, hogy mondjon le. Kijelentette, hogy eleget vártak már, amennyiben Ulbricht és Grotewohl nem jelenik meg egy félórán belül vonuljanak el és hirdessenek általános sztrájkot. Ezt a szónokot erősen megtapsolták. De ezután visszatért a bizonytalanság és öt perccel később a gyülés feloszlott, a tüntetők visszatértek az épitkezésekre."

/Összefoglaló június 17-ről:/

"Amikor a szovjet csapatok beavatkoztak a forradalmi hullám már apadni kezdett. A szovjet intervenció nem fordulópont volt, csupán a nap eseményeinek végét jelezte, a tüntetőkből kifogyott a gőz; a felkelés elcsendesedett mielőtt valóban kibontakozott volna.

...A tömeggyüléseken több tizezer ember vett részt. A tüntetések elérték csúcspontjukat - és végpontjukat. E gyülések kizárólagos jelentősége abban a tényben állt, hogy megmutassák a világnak: a népesség szinte az egész nemzetre kiterjedően elégedetlen azokkal a feltételekkel, amelyek az NDK-ban uralkodtak. Számos szónok állt fel a szószékre, hogy gazdasági és politikai követelésekkel álljon elő, és ezeket vad tapssal fogadták. De amikor a gyülések már végetértek az ipari munkások csoportjai visszamentek a gyárakba, és a többi résztvevő /fiatalok, nők és járókelők/ szétoszlottak otthonaikba. A szemtanúk beszámolói újra és újra hangsúlyozták, hogy mikor a tömeggyüléseknek vége volt, az emberek úgy érezték, hogy "semmi más nem fog történni", s hogy a mozgalom "elolvadt".

Baring a rendelkezésére álló igen rövid idővel és az értelmiség hallgatásával, közönyével magyarázza a felkelés megtorpanását és azt a tényt, hogy a szovjet vezetés részéről elegendő volt a tankok felvonultatása, az erőszak szimbolikus alkalmazása az események fölötti ellenőrzés átvételéhez. De hogyan jöhetett létre egy olyan politikai válsághelyzet és népmozgalom a keleti blokkban, mely Jalta óta először a megszálló szovjet csapatok pacifikáló hadmüveleteit hivta ki?

A szovjet rendszerek válsága Sztálin halála után

1953. március 5-én meghalt Sztálin nehéz örökséget hagyva utódaira. 1949-től Sztálin úgy reagált a berlini blokád kudarcára, Jugoszlávia elszakadására, a görög polgárháború kedvezőtlen alakulására és a NATO megalapitására, hogy kirobbantotta a koreai háborút és tisztogató célzatú politikai koncepciós perek sorozatát rendezte meg Kelet-Európában a "titóista szimpatizánsok ellen". Az ujrafegyverkezési politikáért és a nehéziparfejlesztés doktriner hajszolásáért a szovjet rendszerek népeinek kellett fizetniük. Miután kimeritették az ipari és nyersanyagtartalékokat, a nehéz- és hadiiparfejlesztés erőltetett ütemét csak oly módon lehetett fenntartani, hogy abszolút minimumra redukálták a könnyűiparba és élelmiszeriparba történő beruházásokat és a mezőgazdaságból kipréselt értéktöbbletet elszivattyúzták az ambiciózus ipari létesitmények fejlesztésére. 1952/53-ra általánossá vált az élelmiszerhiány, jelentős ellátási nehézségek keletkeztek, és ez a válság a nehézipar termelékenységi mutatóinak romlásában is kifejeződött. Az erőszakolt sztálini iparfejlesztés és fegyverkezési politika elérte abszolut korlátját. A keleti blokk eme gazdasági válságának pusztán speciális mozzanata volt, hogy a "szocializmus felépitésének" ulbrichti programja nyomán - mely a kis iparvállalatok, önálló kereskedelmi elszámolására épült - gyors ütemben csökkent az életszinvonal az NDK-ban. Az ötvenes évek elején az NDK teljes ipari outputjának kétharmadát forditották nyersanyagok és gépek előállitására, miközben óriási nehézségeket kellett leküzdeni a költséges iparositás érdekében, hisz az NDK alig rendelkezett természeti kincsekkel, ipari üzemeinek jelentős részét pedig jóvátételek fejében leszerelték és elszállitották.

A Német Szocialista Egységpárt második konferenciáját követően - mely az osztályharc fokozódásának hirhedtté vált tételét fogalmazta meg - kisiparosok, kereskedők és parasztok tizezrei menekültek nyugatra. /1951-ben 4.300, 1952-ben 14.000, 1953-ban pedig 37.000 paraszt menekült családostul nyugatra./ A rendszer megpróbálta az élelmiszerhiányért való felelősséget a "kapitalista rendszer" NDK-ban maradt képviselőire háritani. Bünbakként a nagygazdákat jelölték meg, letartóztatással és tulajdonuktól való megfosztással büntették és fenyegették őket.

Ugyanakkor a kormány egy sor intézkedést hozott a küszöbön álló katasztrófa elkerülésére. Először a nyugat-berliniek számára történő élelmiszer-eladást tiltották meg, majd bevezették az NDK területén és Berlin "demokratikus szektorában" a jegyrendszert. /Az önállóaktól, szabadfoglalkozásúaktól és családtagjaiktól - mintegy 2 millió embertől - pedig megvonták a jegyeket./ Sztálin halála után az NDK vezetői már a temetési szertartáson élelmiszerszállitmányokat és segélyt kértek a szovjet vezetőktől, amit azok nem tudtak teljesiteni.

Aprilistól Moszkvában Malenkov csoportja új irányvonalat dolgozott ki, mely koncessziókat nyújtott a parasztoknak, előtérbe helyezte a fogyasztási javak termelését és a külpolitikában is jelentős változásokkal járt. A cél a nemzetközi feszültségek enyhitése és a fegyverkezési verseny lassitása volt. Malenkov gyors ütemben lezárta a koreai fegyverszüneti tárgyalásokat, és békülékeny attitüdöt mutatott a nyugattal folyó tárgyalásokon, nem zárkózva el még Németország újraegyesitésének gondolatától sem, ha ez a semlegességre vonatkozó garanciák mellett történne.

Ezzel egyidejüleg a tömbon belül is új irányvonal elfogadtatására és keresztülvitelére történtek kisérletek. A pilseni zavargások után, melyek június elején lángoltak fel a cseh kommunista párt által kezdeményezett hátrányos pénzreform nyomán, csökkenteni kezdték a cseh munkásokra gyakorolt állami nyomást; Magyarországon Nagy Imre miniszterelnöki beiktatása a fogyasztási cikkek termelését és az életszinvonal növelését célzó júniusi út kezdetét jelentette. Az NDK dogmatikus politikai vezetésével nehezebb dolga volt a liberalizálódást és az engedményeket sürgető Malenkovnak és Berijának, Berlinben nem akarták megérteni az új idők új programját. Itt még egy év sem telt el azóta, hogy a SED II. konferenciáján /1952. július 9-12./ meghirdették a "szocializmus létrehozásának" tervét, mely a már folyamatban lévő tendenciák felgyorsitását, erőszakos kollektivizálást, az első ötéves terv célkitüzéseinek túlteljesitését, s az osztályellenség elleni kiméletlen harcot jelentette. /A munkajog területén bevezetett újdonságok közül kiemelkedett a kollektiv szerződések kötelezővé tétele és a magasabb normák központi elrendelése. A megemelt, teljesithetetlen normák a termelékenység fokozásán kivül azt a célt szolgálták, hogy a bérek leszoritásával csökkentsék a költségvetés terheit./

Amikor a növekvő élelmiszerhiány és költségvetési deficit nyomán április elején az NDK pártvezetősége hivatalos segélykérést nyújtott be Moszkvában, a szovjet vezetők arról tájékoztatták elvtársaikat, hogy nem lehet szó pénzügyi - vagy anyagi támogatásról, s puhább irányvonal bevezetését sürgették. Az erre vonatkozó felszólitás azonban még nem ért célt, melynek fényes bizonyitéka a párt első titkárának a Das Neue Deutschland április 16-i számában közzétett beszéde. Ebben Ulbricht tisztelettel adózott "J.V. Sztálinnak a szocialista fejlődés bölcs vezérének" és "nagyobb éberségre" intett az "ügynökök" és "antiszocialista elemek" leleplezése során. A beszéd az összes nehézséget a "szabotázsnak, gyújtogatásoknak és kémkedésnek" tulajdonitotta, megállapitva, hogy az állam legsürgetőbb feladata a "divatjamúlt normák felszámolása".

Az események április végére felgyorsultak. A Szovjet Ellenőrző Bizottság berlini tanácsadóját április 22-én jelentéstétel céljából Moszkvába rendelték. Ezt követően visszahivták és június 5-én magasabb szintü testülettel helyettesitették a Szovjet Ellenőrző Bizottságot. Az új bizottság vezetője, V. Szemjonov június 9-én előterjesztett egy javaslatot, mely azoknak a megoldásoknak a lényegét tartalmazta, melyeket Moszkva várt el Berlintől. A szovjet javaslat nyomán a PB ajánlást terjesztett az NDK kormánya elé a lakosság minden rétege életszinvonalának emelése és törvényes jogainak szélesitése érdekében hozandó intézkedésekről. Felhivta a kormányt a nehézipar fejlesztési programjának visszafogására és a fogyasztási javak termelésének előtérbe helyezésére, továbbá az önállóakat sújtó adóterhek eltörlésére. Ennek a politikai kurzusváltozásnak a hirtelensége, a megelőző propaganda hiánya általános bizonytalanságot keltett és különösképpen zavarodottságot okozott az állami és pártapparátuson belül. Az apparátus nem ismerte a 180 fokos irányváltoztatás okát és kifogásolta azt a körülményt, hogy a döntést olyan szerv - a PB - hozta, mely nem volt feljogositva szembefordulni a pártkonferencia korábbi határozatával. De nem ez a bizonytalanság volt a zavargások kirobbantója. Az új vonal érintetlenül hagyta a nemrég bevezetett, bizonyos iparágakat különösen sújtó normák kérdését, sőt az új normák erőszakos bevezetésére történő kisérletek tovább folytatódtak. A népi elégedetlenség, az általános erjedés és bizonytalanság légkörében, egy érvényben hagyott életszinvonal-csökkentő intézkedés miatt tört utat magának.

- dg -

Tizenöt éve történt

/1968. augusztus 21. évfordulójára/

A csehszlovák 68-nak csak egy nevezetes dátuma van: a vereség évfordulója. A magyar 56-nak viszont három: a forradalom kitörésének, a leveretésnek és Nagy Imre kivégzésének napja. Ebben a különbségben - sokszor úgy gondolom - bennerejlik a két mozgalom alapvető különbsége is: a magyar 56 minden kétséget kizáróan forradalom volt - értsünk bármit is a szón -, a csehszlovák 68-at viszont ugyancsak nehéz a szokvány-kategóriákba belegyömöszölni. Ha a csehszlovák mozgalomnak egy dátuma sem lenne, ha nem tiporják el, ha cseh és szlovák /meg magyar/ szomszédainknak megadatott volna a lehetőség, hogy az igenis felülről kezdeményezett reformok eredményeként meginduló demokratikus törekvések továbbvezessenek - ahogy akkor nevezték, neveztük - egy "emberi arcú szocializmussal" folytatott kisérletek felé, akkor talán ma kisebbnek tünnék 56 jelentősége. Ma ugyanis hajlamos vagyok azt gondolni, hogy a magyarok elszántságának /ennek tanúbizonysága első dátumunk, október 23-a/, a mozgalom mellé állt magyar kommunista vezetők hüségének /ennek tanúbizonysága harmadik dátumunk, 1958. június 16-a, Nagy Imre kivégzésének napja/ szerepe volt abban, hogy a mai Magyarország elviselhetőbb a mai Csehszlovákiánál.

Néha azonban másképpen látom a dolgot. Ilyenkor félek attól, hogy a fenti, ugyancsak evidensnek tünő gondolatmenet - hibás. Mindentől elvonatkoztat, ami a történelem tényleges megértéséhez /de vajon van-e ilyen?/ elengedhetetlen. Elvonatkoztat hagyományoktól - a két ország nagyon is különböző történelmi hagyományaitól -, elvonatkoztat attól a 12 évtől, amely a két ország népeinek önfelszabadító kisérletét elválasztja egymástól, és elvonatkoztat attól, hogy a csehek számára 68-ban már adva voltak 1956 "tanulságai" - hogy csak a leglényegesebb mozzanatokat emlitsem. Elvonatkoztat, mert - azt hiszem - modellekben keresi a választ a nagy kérdésre: Milyen út vezet vajon a kelet-európai államszocializmusoknak demokratikus - demokratikusabb - társadalmakká való átalakitásához? A forradalom útja? A forradalmat leverték. A felülről elinditott, de végülis széles tömegmozgalommá váló reformoké? Azokat sem türték. A civiltársadalomnak a fennálló politikai hatalommal mit sem törődő önfelszabaditásé? A hatalom sikeres ellenállása folytán ez is lehetetlennek bizonyult. Ennélfogva - nincsen tanulság. Hiszen semmi sem bizonyitja, hogy a vereség utáni állapotokat - nagyobb történelmi perspektivából nézve - magának a mozgalomnak a természete határozta volna meg. Értelmetlen modelleket keresni, márcsak azért is, mert a történelem - hál'istennek - megtervezhetetlen.

Igenis az a legfontosabb tanulság, hogy nincs tanulság. A magyarság hagyományai kétségtelenül forradalmibbak, mint a cseheké. A magyarok - ha a helyzetet türhetetlennek érzik - odavágnak. De vajon nem mélyen gyökerező hagyománya-e a magyarságnak a kiegyezés is, s a felejtés is? A cseheknek viszont - így van - demokratikusabbak a hagyományai; s talán éppen ezért nem olyan hajlamosak a felejtésre. A cseh kultúra legjobbjai máig sem felejtettek ugyanis, nem felejtették el 68-at. Semmilyen formában nem hajlandók együttmüködni a demokratikus törekvéseiket elnyomó rendszerrel. De - hadd tegyek fel egy szörnyü kérdést - vajon biztos-e az, hogy ettől jobb a ma élő cseheknek? Vissza hát az első gondolatmenethez?

Nem szeretem az évfordulókat,s nagyon nem szeretném,ha a kelet-európai államszocializmusok üldözött vagy éppen megtürt második -demokratikus- nyilvánossága az évfordulók ünnepléseinek bombasztikus frázisokba fuló hagyományaihoz csatlakoznék. Hiszen az ünneplések abba fulnak - ha egyszer a történelemnek nincsenek a jövő számára modellt adó tanulságai. - 1968 augusztus21-nek azombanszámomra volt tanulsága.Ha ez nem is szolgálhatott semmifajta jobb jövő zálogául.1968 augusztus 21-én - pontosabban annak következményeként,azt átgondolva - értettem meg immár visszavonhatatlanul:ez a világ,a kelet-európai államszocializmusok világa nem valamifajta torz megvalósulása a eszményeimnek - egyszerüen nem az én világom.Magán- vagy legalábbis generációs tanulság.De talán jó lenne ha megtanulnánk a "köz" és a "magán"-tanulságokat nem elválasztani egymástól.Talán ez segit hozzá ahhoz,hogy ne legyen minden évforduló frázispuffogtatás.

Vajda Mihály

A KESZTYÜS KÉZ IS VÉGEZHET ALAPOS MUNKÁT
Rajk László büntetés-sorozata 1980-1983

Ma már nem feltétlenül kell részletes adatsorokkal bizonygatni,hogy az "ellenzéki" megnyilvánulásokat a legkülönfélébb módszerekkel torolja meg a rendszer Magyarországon.Ezt az állami és pártvezetők sem rejtik véka alá.Sőt,fenyegetésként kilátásba is szokták ujabban helyezni.Tudjuk,hogy ezek a "kellemetlenkedések",amik munkahelyi szankcióktól,elbocsátástól,publikációs tiltalomtól,elbocsátástól ,utlevélbevonástól a házkutatásig, zaklató követésig előállitásig,éjszakán át tartő kihallgatásig,sulyos pénzbirságig terjedhetnek,még mindig messze alatta maradnak a más szocialista országokban megszokott szintnek,még mindig viszonylagos toleranciaként jellemezhetők ottől az alkalmazott módszerek még nem lesznek elfogadhatóbbak. Hogy mi mindent enged meg magának a Belügyministérium egy olyan "ellenzékivelszemben,akit olykor "ellenségnek" minősit,ezt jól példázza az a büntetés-sorozatami néhány éve ifj.Rajk László ellen irányul.

Rajk László 1949.-ben született,nem sokkal apja koncepciós perben történt kivégzése előtt.Az épitész pályát választotta, 1972-ben végzett a Budapesti Müszaki Egyetemen,s diplomájához 1975-76-ban Montrealban /Macgil/ megszerezte a Master's Degree-t 1976-tól tervezőként az Ipartervnél dolgozik.Épitészi-müvészi tehetségének hamar bizonyitékát adta.1983- 1978-ig tagja volt a Farkányi Mihály vezetése alatt álló Nea-tecton épitészcsoportnak,ahol részt vett három kisérleti - olcsó kivitelezésre törekvő - lakóépület tervezésében ,mely fel is épült Budapesten. Részt vett több magyarországi és nemzetközi épitész-pályázaton, számos helyezést,három első dijat nyert.Az Ipartervnél három nagyszabásu épületet tervezett:Budapesti szemétégetőmü Munkásszálló /1978/; Fővárosi Közterületfenntartó Vállalat Munkásszálló Kőbánya /1979/;Siófok Kőolajvezetéképitő Vállalat Gyárépület /1980-81/.A konceptuális épitészet és azavantgard képzőmüvészet határterületén született alkotásaiból több önálló kiállitást rendezett :BME Bercsényi klub /1977, 1987, 1979, 1980,

1981, 1982/, Fészek Klub /1978/, Pécsi Galéria /1979/, Egri Galéria/1979/. A BME Bercsényi Klubban - és sok más helyen - 1977-től előadásokat tartott, melyek tematikája az épitőművészeti problémáktól, az alternativ, olcsó épitészeti technológiák hagyományos és modern változataitól az épitészetben felvetődő társadalmi kérdésekig terjedt. Ez utóbbi tárgyban, a hazai önerős házépités és az engedély nélküli épitkezések problémáiról cikket is irt. Ezt nem közölték a megkérdezett folyóiratok, s igy 1977-ben a Kenedi János szerkesztette Profil cimü szamizdat-gyüjteményben látott napvilágot. Ezért Rajkot - szemben a kötet sok más szerzőjével - semmiféle retorzió nem érte. Ekkor születhetett meg az a hiedelem, ami a közvéleményben még ma is tartja magát, hogy ő csinálhat akármit, úgysem mernek hozzányúlni.

Az épitészet gyakorlati, elméleti és társadalmi problémái mellett Rajk Lászlót leginkább a diszlettervezés foglalkoztatta. 1977-től kezdve egy sor szinházi diszletet készitett, melyek ötletessége, újszerüsége megbecsülést szerzett a számára a szinházi szakmában is. Diszletei: Rozewicz: Az éhezőművész elmegy /1977, Ódry Szinpad, r. Szikora János/; Franz Kafka: A per /1978. Pécsi Szinház, r. Szikora/; Ábrahám Pál: Viktória /1978. Pécsi Szinház, r. Sik Ferenc/; Boris Vian: Schmürz /1979. Pécsi Szinház, r. Szikora/; Witkiewicz: Vizityúk /1979. Miskolci Szinház, r. Fodor Tamás/; Ibsen: Tenger asszonya /1980. Pécsi Szinház, r. Szikora/; F. und L. Schönton: A szabin nők elrablása /1980. Pécsi Szinház, r. Ács János/; Nádas Péter: Takaritás /1980. Győri Szinház, r. Szikora/.

Rajk emellett részt vett a Balázs Béla Stúdió munkájában, szerepelt több ott készült kisfilmben, majd 1979-ben ő játszotta az egyik főszerepet Erdély Miklós: Tiszaeszlári Eszter cimü nagyfilmjében.

Mindezt harmincéves koráig. Igéretesen induló épitészi-művészi pálya.

Most pedig nézzük, hogyan módosult Rajk László szakmai előmenetele attól az időtől kezdve, hogy részt vett a magyarországi "másként-gondolkodók" különböző megmozdulásaiban és a nyilvánosság előtt "ellenzéki" politikai nézeteket vállalt. 1980. szeptemberében többedmagával Lengyelországba, Gdanskba próbált menni, hogy részt vegyen a sztrájkoló lengyel munkások által kiharcolt - az 1971-es munkásfelkelés halottainak az emlékére állitott - emlékmü felavatásán. A kis csoportot a Ferihegyi Repülőtéren feltartóztatták, útlevelüket elvették, s csak novemberben adták vissza. Ezzel lehetett összefüggésben, hogy 1980 végén, életének első jelentős film-látványtervezői megbizatását Gothár Péter: Megáll az idő cimü filmjében Rajk csak "négerben", valaki más nevén vállalhatta, a MAFILM gyártásvezetőinek nyilván nem önhatalmú rendelkezésére. Elesett ezzel a kitünően eltervezett diszletekért, helyszinekért kijáró hazai és nemzetközi elismeréstől. Ezt persze akkor még nem lehetett előre látni.

Amikor 1981. februárjában Rajk László lakásán /V.ker. Galamb utca 3./ megnyilt az a szamizdat-butik, ahol hetente kedd esténként meg lehetett vásárolni a magyarországi nem hivatalos publikációkat, egy ideig úgy tünt, hogy a hivatalos álláspont e kérdésben a tolerancia felé hajlik, megtüri a számára is információkat szolgáltató, hangulatokat közvetitő második nyilvánosság létét. Ez tovább táplálta Rajk László "érinthetetlenségének" mitoszát. Bár mindkét hiedelem tévesnek bizonyult, Rajk módszeres üldöztetése valóban csak egy fél évvel később, anyja, Rajk Lászlóné szeptember 14-i halála után indult meg. Addig továbbra is kapta a

díszlettervezői megbízásokat: 1981 tavaszán Győrben ő készitette Goldoni: Nyári kalandozások cimü darabjához /r. Szikora/ és a Pesti Szinházban Bernard Pomerance: Elefántember c. darabjához /r. Kapás Dezső/ a díszleteket. Saját nevén vállalhatta el Elek Judit Martinovics TV-filmjének díszlettervezését, s nevét a film. év végi bemutatásakor sem törölték a képernyőről. 1981 nyarán a MAFILM ugyan ismét csak "négerben" tette lehetővé, hogy Mész András Román románc cimü TV-filmjének díszlettervezője legyen, de azt nem tiltotta meg, hogy Rajk a filmben szinészi szerepet vállaljon. Szeptember legelején, amikor a rendőrség a szamizdat-butik kapcsán két lakásban mintegy 10.000 oldalnyi gépelt kéziratot foglalt le, s többeket egész éjszakán át kihallgatott, Rajk lakásába nem hatoltak be, sőt, a rendőrök olyan "tapintatosak" voltak, hogy nevét még a kihallgatási jegyzőkönyvbe sem vették fel. Részt vehetett Rajk 1981 telén a Győri Szinházban abban a kollektivában is, mely a hazai díszlettervezés történetében páratlan módon hat avantgard művésszel készitette el Hrabal: Bambini di Praga cimü darabjának díszleteit /r. Szikora János/. A résztvevők beszélgetése e díszlet tervezésének művészeti problémáiról 1982-ben megjelent a Mozgó Világ-ban.

1981 őszétől azonban Rajk László pozíciójában érezhető változások következtek be. Munkahelyén 1981 szeptembere óta "fegyelmi okokra" való hivatkozással /nem volt ellene semmiféle fegyelmi tárgyalás/ megvonták azt a havi 800-1000 forintot jelentő prémiumot, ami a vállalat dolgozóinál gyakorlatilag bérkiegészitésnek tekinthető /Rajk fizetése 4.200,- Ft volt akkor; 1983-ban: 4.300/. 1981. novemberében elvették tőle soron következő munkáját, a vállalaton belül programterv szintjéig eljutott Fővárosi Közterületfenntartó Vállalat Gépkocsikarbantartójának tervezését, homályos szakmai indokokra hivatkozva. Azóta munkahelyén nem kap semmiféle komolyabb tervezői feladatot, csak sortatarozást vagy lakás-átalakitási "aprómunkát". 1981 telén, amikor az Iparterv klubjában a SZETA Kocsis Zoltán szereplésével tervezett jótékonysági estjét a rendőrség betiltotta, munkahelyi vezetője megkérte az előadás szervezésében részt vett Rajkot, hogy ne rendezzen hasonló tipusú kultúrális programokat munkahelyén.

1982 januárjától májusáig Rajk László Bachmann Gáborral egyik legambiciózusabb díszlettervén dolgozott, az Erkel Szinház megbízásából, a Kazauzakisz Akinek meg kell halnia cimü regényéből Fodor Antal által készitett darab: A próba /zenéjét szer. Presser Gábor/ díszletein. A díszlet-terv, melyről a TV Stúdió '82 cimü műsora májusban rövid bemutatót is adott, a Passió-történetet felelevenitő darabhoz olyan újszerü díszlet-együttest dolgozott ki kb. 50 tervrajzon, mely nemcsak a szinház belsejét, hanem a szinházhoz vezető utcát is bevonta a darabba: a bejárat elé a Passió különböző stációit szimbolizáló mű-fasort tervezett. A tervet az Operaház zsürije elfogadta, 1982 júniusában mégis arról értesitették a tervezőket, hogy "tervhiány és anyagi okok miatt" lemondanak róla, megtagadva természetesen a szerződésben szereplő 18.000 forintos munkadij kifizetését is. Mindehhez a bővebben nem indokolt határozathoz később azt a képtelen pletykát költötték, hogy a szinház bejárata előtti Passiót szimbolizáló fasorral voltaképpen az 1956 október végi Köztársaság-téri mészárlásnak akart volna Rajk emléket állitani /nemcsak képtelen, de logikátlan pletyka is: ha valóban erről lett volna szó, akkor a Passió célzása nyilván Mező Imre és társai halálának állitott volna emléket, s ebben nehezen találhatna kivetnivalót a rendszer/. A da-

rabot gyakorlatilag diszletek nélkül mutatták be.

Ugyanebben az időben Bachmann Gábort, Rajk művésztársát munkahelyén, a Filmgyárban nyomatékosan figyelmeztették, hogyha a jövőben is együtt dolgozik Rajkkal, akkor ő sem fog kapni diszlettervezői munkát.

1982. tavaszán, amikor Szikora János rendezőnek felmondtak a Győri Szinházban, s az Szolnokon keresett állást, a Szolnoki Szinház főrendezője, Pál István felhivta a figyelmét, hogy csak akkor kaphat szerződést, ha nem próbálja Rajkot diszlettervezőként dolgoztatni. Szikorának erre igéretet kellett tennie, a Szolnoki Pártbizottság azonban alkalmazását ennek ellenére megakadályozta.

1982 tavaszán mutatták be Gothár Péter Megáll az idő cimü filmjét, melynek eredeti plakátján, Vető János fényképén a filmet készitő stáb fotóját lehetett látni, a stáb tagjainak aláirásával. A képen Rajk László arca is ott volt, bár aláirás nélkül, csekélyke kompenzációként azért a kitünő diszlettervezői munkáért, amit a filmben végzett. A rendőrség képviselőit azonban már Rajk puszta látványa is ingerelte: a plakát nyomását leállitják a nyomdában, Gothárt behivatják a Filmgyárba, hogy "szedje le Rajkot a plakátról", majd miután erre az nem hajlandó, a plakátot betiltják.

Elmulasztotta a Népszabadság is megemliteni Rajk László nevét, amikor örömteli és dicsérő cikkben számolt be az általa tervezett Siófoki Gyárépület megnyitásáról, s arról, hogy az épület milyen messzemenően humanizálni próbálta a munkavégzés környezetét.

Miközben Rajknak már egyre kevesebb "szakmai" vesztenivalója lett, 1982-ben a szamizdat-butik további fenntartása mellett részt vett egy-két további ellenzéki megmozdulásban is. Piros útlevelét "Súlyos közérdeket sért" indoklással feltehetően azért vonták be 1982 áprilisában, mert februárban Lengyelországba merészelt látogatni. 1982 nyarán Haraszti Miklóssal együtt a Váci utcában röplapokat osztogatott Rajk László a Budapesten áthaladó Békemenet '82 résztvevőinek, melyben felhivni próbálták a "békeharcosok" figyelmét, hogy mig a hivatalos magyar szervek hangzatos béke-jelszavakkal itélik el a nyugati országok fegyverkezését, a katonai szolgálatot lelkiismereti-vallási okokból megtagadó fiatalok Magyarországon börtönben ülnek, az ország fegyverkezési kiadásaiba, katonapolitikájába pedig a magyar népnek semmiféle beleszólása nincs. A röplapok osztogatását a helyszinen tartózkodó rendőrök leállitották, egyéb szankció azonban nem követte. Nem igy azt a tüntetést, melyre - három társával együtt - 1982 augusztus 30-án a Szolidaritás felhivására a gdanski egyezmény kétéves évfordulója alkalmából adott ki felhivást. A Bem-szobor talapzatánál tervezett beszédet a szerzők rendőri elvezetésével, a szoborhoz történő virág-elhelyezést komoly karhatalmi kivonulással akadályozta meg a rendőrség - a jelenlevőket igazoltatták, a megemlékezésre vonatkozó felhivás aláiróit - köztük Rajkot - pedig mintegy hat órás kihallgatás után szóbeli figyelmeztetésben részesitették. A szamizdat-kiadványok szerkesztőit ért 1982. nyári inzultáló-zaklató rendőri követések furcsamód Rajk Lászlót megkimélték, az ő házának bejárata előtt őrt álló titkosrendőr megelégedett a diszkrét jelenléttel.

Nézzük mármost, hogyan alakult tovább Rajk László szakmai pályafutása a 82 őszével kezdődő új szinházi idényben. A Pesti Szinházban ismét sikerült - természetesen másnak a neve alatt - diszlettervezői munkát szereznie: : Pisztráng-ötös cimü darabjában /rend. Szikora János/, és az egy hónap alatt elkészitett tervet a zsüri elfogadta. A rendőri éberséget azonban

ekkor már nem lehet kijátszani; a szinház főrendezőjét egyenesen a Pártközpontból hivják fel, méltatlankodva, hogy Rajk László a szinházban dolgozik. Amikor a rendező arra hivatkozott, hogy ő nem kötött vele szerződést, bekérették a szinház szerződéseit ellenőrzésre, majd arra hivatkozva, hogy hiába nincs vele szerződés "látták az asztalosműhelyben", megfenyegették a főrendezőt, hogy ha "nem rendezi ezt a dolgot", a szinháztól megvonják az évi egy milliót jelentő Stúdió-támogatást. Rajk diszlet-tervét még név nélkül sem engedélyezik, sőt Pauer Gyula ugyanehhez a darabhoz készitett jelmeztervét is letiltják.

Amikor Szikora János a Miskolci Szinháznál kap vendégrendezői megbizást 1982 őszén Krleza Agónia cimü darabjának rendezésére, s annak diszleteit Rajk Lászlóval és Bachmann Gáborral szeretné készittetni, ehhez nem járulnak hozzá, sőt a helyettük javasolt Pauer Gyula személyéhez sem. A miskolci párttitkár alapelvként leszögezi, hogy senkit nem alkalmaznak, aki a Bambini di Praga diszlettervező kollektivájában részt vett.

A MAFILM-nél is fokozott elővigyázatossággal ügyelnek Rajk távoltartására. Bódy Gábort többször is megróják, hogy a Kutya éji dala cimü film forgatásain - természetesen minden hivatalos szerződés vagy akár "néger" megbizatás nélkül - ott van Rajk László is. Ebben az időben, más néven Rajk elvállalja Surányi András Ninive cimü filmjének a látványtervezését, egy hónapot dolgozik is rajta, de azután a rendezőt érő gyártásvezető zaklatások miatt /"látták" Rajkot a forgatáson, hogy kerül oda? Mit csinál ott?/, maga mond le erről a munkáról.

Nemcsak a szinházakban meg a filmforgatásokon nem látják szivesen Rajkot ebben az időben, de saját lakásán sem. 1982 őszén szerveződnek meg a szamizdat-butik felszámolását célzó rendőrségi akciók. Ennek csak egyik része a - számos más hely mellett - Rajk László lakásán is lefolytatott 1982. december 14-i és 21-i házkutatás, melynek során nagy mennyiségü nem hivatalos kiadványt foglalnak le. Sokkal hatékonyabb magát a lakást is elvenni, amire Rajk lakásának bizonytalan jogi státusa kedvező lehetőséget adott a rendőrségnek. A Galamb utcai lakás Rajk elhunyt anyjának a nevén volt, Rajk csak ideiglenesen volt oda bejelentve, barátjával, Szikora Jánossal együtt, és Rajk nevén voltaz a II. kerület Hankóczy utca 32. sz. alatti tanácsi lakás, melyben egykor anyja lakott. Anyja halála után többször is kérvényezte a tanácsnál, hogy a Hankóczy utcai lakást - ahol kegyeleti okok miatt nem akart maga lakni - leadja, ha kiutalják neki a Galamb utcait. Természetesen nem számithatott a hatóságok jóindulatára. Több felszólitást is kapott arra, hogy hagyja el a Galamb utcai lakást, emellett a belvárosi házban minden egyéb eszközzel is megpróbálták lehetetlenné tenni helyzetét. A ház lakóinál rendszeresen bukkantak fel civil ruhás nyomozók, akik Rajk után érdeklődtek, s azt híresztelték, hogy lakásán "valutázás" folyik meg "kupleráját" tart. A házkutatások alkalmából szomszédjainak telefonját kikapcsolták.

Amikor 1983. január 26-án megjelenik a kényszer-kilakoltató brigád, látványos rendőri kivonulással az egész Galamb utcát lezárják, még az utcai üzletek dolgozóit sem engedik munkahelyükre, amig a lakás kiüritése be nem fejeződik. A kilakoltatást végző tanácsi alkalmazott eltekint attól a ténytől, hogy mig a budapesti főbérleti lakással rendelkező Rajk László a jogszabályok szerint kilakoltatható a Galamb utcai lakásból, ahova csak ideiglenesen volt bejelentve, lakótársa, Szikora János minden alappal rendelkezett, hogy jóhiszemü, jogcim nélküli lakóként a lakásban maradjon, mert neki - vidéki ideiglenes lakása mellett - ez

volt egyetlen budapesti lakása, ahová még egy évvel Rajk édesanyjának halála előtt jelentkezett be. Ugyancsak eltekint a tanács a lakásban lévő és Rajk László tulajdonát képező szerelvények leszereléséről vagy értékük megtérítéséről: a mintegy 15.000 forintos összeg kifizetésére beadott kérvényeire egy félévvel a kiköltöztetés után sem válaszoltak. Serényebbek voltak viszont a lakás betöltésében: az új lakó, Vakutya Elemér néhány nappal később már be is lett költöztetve. Arról sem feledkeztek meg, hogy a lakás nem-elhagyásáért kirótt 10.000 forintos büntetést februártól kezdve Rajk László fizetéséből levonják. Még arra is volt gondjuk, hogy Rajk új lakásában, a Hankóczy utcában beköltözésének pillanatában /egyetlen még lebonyolitott telefon után/ kikapcsolják a telefont, ami azóta sem müködik. Rajk többszöri kérvényére, melyben Galamb utcai telefonjáról lemondott, és kérte az anyja nevén szereplő Hankóczy utcai telefonnak az ő nevére történő átirását és újra bekapcsolását, semmiféle irásbeli választ nem kapott. Szóban pedig azzal a sanda érvvel hozakodtak elő, hogy a Hankóczy utcai telefon kikapcsolását az indokolta, hogy az 1981 szeptemberétől használatlanul állt, /a bérleti dijat Rajk végig fizette/ márpedig egy olyan nagy telefon-szükségben szenvedő környéken ez megengedhetetlen. A módszeresség a telefon-ügyekben is meglehetősen egyoldalú volt: Vakutya Elemér februári és márciusi telefonszámláit a Galamb utcából az ottani telefonról történt január végi lemondás ellenére Rajkhoz irányitották a Hankóczy utcába.

Rajk László a viszontagságok ellenére Hankóczy utcai lakásán újra megnyitotta a kedd esténkénti szamizdat-butikot. Hamar értésére juthatott, hogy a rendőrség ezt továbbra sem kivánja eltürni: 1983. március 29-én és április 11-én újabb házkutatásokat tartottak - egyebek között - az ő lakásán is, ebből az alkalomból az utcában minden embert igazoltattak, minden kocsit átkutattak, igyekeztek a ház lakói előtt is kényelmetlenné tenni helyzetét. Eközben - egészen az 1983 május végi szóbeli megrovásig - úgy nézett ki, hogy per lesz a szamizdat kiadói és Rajk László ellen: ügyükben tanúk sorát hallgatták ki, szembesitések is voltak. Egy izben, 1983. április 7-én éjszaka a Pasaréti úton a Demszky Gábor kocsiját leállitó közlekedési rendőrök revolvert rántva és kibiztositva kényszeritették Demszky Gábort és utasát Rajk Lászlót, hogy annak ellenére mutassák meg táskájuk tartalmát, hogy ők nem rendelkeztek erre vonatkozó motozási engedélylyel.[x] Majd, noha semmit sem találtak náluk, bevitték őket a rendőrségre, és hajnali háromig ott tartották őket. Április elején, egy éjszaka a rendőrség különitménye kiszállt Rajk munkahelyére, az Ipartervbe, ahol a hatodik és a hetedik emelet összes irodahelyiségét átkutatták, nem-hivatalos publikációkat és kéziratokat keresve, semmit sem találva.

A hatósági zaklatások szinte példátlan megsürüsödése korántsem jelentette azt, hogy a rendőrség lemondott volna Rajk szakmai pályafutását korlátozó korábbi módszereinek az alkalmazásáról. Ha lehet, még szellemesen össze is hangolta a kétféle büntetést: 1983 márciusában például éppen arra a napra kap - Nagy Bálint épitésszel, a <u>Beszélő</u> egyik szerkesztőjével együtt - idézést a BRFK Vizsgálati osztályára a Tolnai utcába, amikorra már egy hónappal korábban a Magyar Épitőmüvészek Szövetségének győri klubjába kettejük előadása volt meghirdetve, s a <u>Kisalföld</u> újság által is reklámozva. Minthogy az idézés a megelőző napon érkezett,

---
[x] Mellékeljük az esetet részletesen ismertető panaszbeadványt. /a szerk./

a telefon-lemondást a résztvevőknek már ki sem lehetett hirdetni. Amikor ugyanezt az előadást ott újra meghirdették, május 19-re, akkor a Kisalföld hirdetése már óvatosabban fogalmazott: ha "technikai okok" miatt az előadás elmaradna, helyette pót-programról is gondoskodnak. Ezúttal kivételesen nem voltak "technikai okok", Rajk az előadását megtarthatta. Nem így a Bercsényi kollégiumban 1977 óta tartó évi előadás-kiállitás-sorozatát, amit nemcsak törölték az 1983-as programból, de 1983 májusában a rendőrség visszamenőleg jelentést kért a kollégiumtól, hogy az elmúlt években ott milyen előadásokat és kiállitásokat tartott Rajk.

Az 1983 elején, a Műcsarnokban szerveződő Szcenikai Kiállitás rendezője természetszerüleg ki szerette volna állitani az utóbbi évek legnagyobb erőfeszitéseket megmozditó kollektiv munkáját, a Bambini di Praga diszleteit is, melynek alkotóit fel is kérték a diszlet kiállitása céljaira történő elrendezésére. A katalógust már kinyomtatták a nyomdában, amikor megérkezik a Művelődési Minisztérium tilalma: Rajk nem szerepelhet. Hiába az alku: hagyják ki az ő nevét, esetleg a Nagy Bálintét is - nemcsak nevét, alkotásait is törölni kell a magyar kultúrális életből. A katalógusból a vonatkozó lapokat kiszedik, a katalógust újra köttetik, a szcenikai kiállitáson az utóbbi évek e nagyszabású kollektiv diszletéről nem esik szó.

1983. április 19-27 között a HUNGEXPO-val történt megállapodás kapcsán kikerül a Lille-i magyar hétre rendezett kiállitásra Rajk László és négy tervezőtársa egy korábbi épitészeti pályázata, a Keszthely történeti központjának rekonstrukciójához késziteett terv-együttes. Rajk tervezőtársaival és más épitészbarátaival együtt, a rendőri zaklatások közepette ezen a kiállitási anyagon dolgozik mintegy két hónapot, februárban és márciusában. A siker nem is marad el: a kiállitás rendezői Lille-ben külön fogadást rendezhetnek a mutatós épitészeti terv-együttes kapcsán. Egyetlen kis bosszúság csúszik a dologba: a kiállitás megnyitása előtt megjelenik egy ember a magyar követségről, aki a kiállitás tablóján fekete festékkel lefesti azt a helyet, ahol a tervező-csoport fő szervezője, Rajk László neve szerepel. A szórólapot, amint a kiállitási anyag elkészitésében közreműködő összes személy neve megtalálható, nem juttatják el a közönséghez. A tervek kisérő-szövegének az "öt szerző" hangzatos aláirását adják. Mindezek nyomán azon sem kell csodálkozni, hogy sem a magyar épitészeti szaklapok, sem más magyar újságok nem adnak hirt a terv nemzetközi sikeréről.

1983 a tiszaeszlári pogrom százéves évfordulója. Ebből az alkalomból újra felvetődött Erdély Miklós Tiszaeszlári Eszter cimű filmjének bemutatása, amit annak idején a zsidó hitközség ellenzett. 1983 áprilisában meghivást kapott a film a Párizsban rendezendő Zsidó-filmfesztiválra. Ekkor azonban a magyar hatóságok minden engedélyt megtagadnak. Erdély Miklóssal közlik a Filmfőigazgatóságon, hogy a filmet nem is fogják bemutatni, "hiszen" Rajk László játssza benne az egyik főszerepet. Ugyanez a helyzet Mész András Román románc cimű TV-játékával, amiről májusban közli a TV drámai osztályának átvevőbizottsága, hogy csak akkor mutathatják be, ha Mész kivágja belőle azokat a kockákat, ahol Rajk László szinészként szerepel. Amikor 1983 elején felvetődik nem hivatalos formában, hogy Rajk László Bachmann Gáborral együtt tervezné Xantus János Eszkimó asszony fázik cimű filmjének a diszleteit, a Filmgyár tilalmainak a hatására a rendező már az első produkciós értekezleten eltekint a közreműködéstől.

Szakmai tevékenységéhez tehát marad a külföld. 1983 tavaszán pályázatot hirdetnek a párizsi Operaház megtervezésere, amire Rajk László két másik épitésztársával, Balázs Jánossal és Borza Endrével együtt benyújtja benevezését. A tervet el is készitik április-májusban, két hónapos munkával /eredményhirdetés 1983. június 14-én lesz/. Mondani sem kell már, hogy tervezőmunkájuk korántsem volt zavartalan. Az április eleji házkutatások alkalmából elvittek Rajk László lakásából számos olyan grafikai felszerelést /pl. Letraset-készlet/, ami nyilvánvalóan nem használható szamizdatok előállitására, épitész-tervezői munkához viszont nélkülözhetetlen. Véletlen egybeesésként a pályázat benyújtása utáni héten kapta vissza Rajk ezeket az eszközöket. A Magyar Épitőművészek Szövetségétől csak meglehetős nehézségekkel lehetett megszerezni a pályázathoz szükséges igazolást, hogy Rajk és társai már korábban is terveztek középületeket. A pályázat készitése idején Rajk mindkét tervezőtársát hosszas kihallgatásra idézték be a Tolnai utcába, faggatózva arról, hogy mit és miért dolgoznak vele. A Rajk Lászlóval folytatott közös munkától pedig úgy próbálták elvenni a további kedvüket, hogy rájuk is kiterjesztették az "ellenzéki" személyek bosszantására kitalált legújabb büntetést, a kocsi-kerekek éjszakai felhasitását. Ezt Demszky Gábor és Haraszti Miklós kocsijával már többször megcsinálták, legalább két kereket, de alkalmanként négyet is késsel kiszúrva. Rajk kocsijának három kerekét is kiszúrták a pályázat idején. Tervezőtársának, Pikler Katalinnak nemcsak két kocsikerekét szúrták ki egy éjszaka "ismeretlen tettesek", de a kocsi tetejét ráadásul még maró folyadékkal is végigöntötték. Június 2-án éjszaka Rajk tervezőtársának, Balázs Jánosnak látni is módja volt a kocsi-kerekek "ismeretlen" kiszúróit munka közben: egy fényjelző tornyokkal és szirénával felszerelt rendőrautó leoltott lámpával kocsija mellé állt, egy személy kiszállt, az ő autója kerekeihez guggolt és azonnal dolgozni kezdett. Amint erre Balázs kiszaladt a ház elé, az illető visszaugrott a hatósági autóba, amelyben többen ültek, s az azonnal elhajtott. Balázs kocsijának két kereke ekkorra már leeresztett.

Nem feltétlenül központi utasitásra történhetett, mégis jól példázza azt, hogy a Rajk ellen irányuló retorziók mennyire kihatnak szakmai-emberi kapcsolataira, ami barátnőjével történt. Angoltanár barátnője Rajkot kérte meg, hogy egyhónapos áprilisi külföldi útja idején vigye be az OKISZ Nyelvlabor csoportja óraelszámolását. Ezt az elszámolást Rajk lakásáról másnap, egy házkutatás alkalmából elvitték, s csak egy hét késéssel sikerült visszaszereznie. Amikor igy késve, személyesen s a késés okát ismertetve Rajk bevitte az OKISZ-ba barátnője papirjait, ott olyannyira megrettentek attól, hogy nyelvtanárjuk micsoda emberekkel van kapcsolatban, hogy az angoltanárnőt május eleji hazatértekor azonnali hatályú felmondó levél várta lakásán – elesett a havi 2.500 forint keresetet nyújtó tanitási lehetőségtől.

Rajk László 1983 nyarára tisztába jöhetett azzal, hogy munkahelyétől, a szinházaktól, a filmgyártól vagy egyéb állami szervektől aligha fog a közeljövőben épitészi, díszlettervezői vagy film-látványtervezői minőségben értelmes, komoly megbízást kapni. A külföldi pályázatok ebben – legalábbis a megélhetés terén – nem nyújtanak alternativát, nem teszik lehetővé, hogy 4.300 forintos fizetését, melyet a rámért pénzbüntetések egy ideje szinte felére csökkentenek, annyi keresettel egészitse ki, amennyi megélhetéséhez szükséges. Ezért próbálkozott 1983. júniusában azzal, hogy néhány társával együtt gazdasági munkaközösséget alapitson, mely

legál9s formát adhatott volna tervezői munkák elvállalásához és ezuton a pénzkeresethez. Csakhogy egy ilyen gazdasági munkaközösség alapitásához erkölcsi bizonyitvány kell, s az erkölcsi bizonyiványkiadását a szamizdat-butik miqtt májusban még ellene folytatott birósági eljárársa való hivatkozással "bizonytalan időre elhalasztották".Erre Rajk az illetékes rendőrkapitányságon reklamált, hogy az ellene folytatott eljárás május 27-én szigoru szóbeli megrovással véget ért,tehát nincs alpja az e erkölcsi bizonyitvány visszatartásának.Hozzon erről irást,mondták. A Tolnay utcában a BRFK vizsgálati osztályán azonban ennek az igazolásnak a kiadását megtagadták;hiszen maga fellebbezett, az ügyének még nincs vége. Az erkölcsi bizonyitványt több hét késéssel végülis kiadták,a gazdasági munkaközösség engedélyeztetése elindulhatott.

Külföldi munkavállalás:Károlyi Mihályné megbizatásából Vance-ban Nagy Bálinttal együtt Rajk László magyar kiállitóházat tervezett,meghivást is kaptak, és 1983 októberé[illegible] három hónapra engedélyezték a számukra, hogy levezessék Franciaországban az épitkezést.

Ha a krónikában ezzel el is érkeznénk a jelen pillanatig, félő,hogy történetünknek ezen ponton nem szakad vége.A Rajk Lászlót ért retorziók mennyisége ezideig -szerencsére - párját ritkitja Magyarországon.De ne feledjük,hogy ugyanezeket az eszközöket használták fel az elmult években több mint száz " ellenzáki" véleményt vállaló fiatal értelmiségi eltávolitására a magyar szakmai-müvészeti életből,, nem egyszer kiszámitott módon arra kényszeritve őket ,hogy -hazai lehetőségek hiján- a disszidálás utját válasszák. Rajk még ma is azzal küszködik, hogy épitészként és müvészként folytassa életét - a legtöbben már feladták ennyi retorzió és mellőztetés után feladták a küzdelmet,hoy megmaradjanak eredeti hivatásuknál.Felbecsülhetetlen az a kár, amit az elmult évtizedben ez a kontraszelekció okozott a magyar kulturának.

Rajk László története elgondolkoztató a magyarországi "tolerancia" megitélése szempontjából.Azt a feltehetően senkinek sem kell bővebben magyarázni ,hogy a politikai véleménnyilvánits effféle szakmai-munkahelyi büntetése ,a rendőrség ebben való közremüködése messzemenően törvénytelen,jogtalan,bünös gyakorlat. Ha Rajk László fizikai bántalmazásától vagy perbefogásától egyelőre eltekintettek is, sőt, még munkahelyéről sem rugqtták ki, az ellene irányuló akciók ettől nem kevésbé totális igényüek. Szisztematikus rendőri beavatkozással gondoskodnak arról,hogy szünjön meg mindenféle szakmai-müvészeti/egyesü/ érvényesülési lehetősége.Neve, fényképe, korábbi alkotásai többé ne kerülhessenek a nyilvánosság szeme elé.Ne kaphasson megbizást semmilyen értelmes munkára,kollegái óvakodjanak attól,hogy vele dolgozzanak netán szolidárisak legyenek vele.Sőt,még az is fontolja meg a dolgát,aki magánéleti kapcsolatra lép vele.

Tisztelt Főügyész úr!

Hét közlekedési rendőr több izben megsértette velünk szemben a kényszerintézkedésekre vonatkozó szabályokat, ezért panaszt nyújtunk be Önhöz.

1982. április 7-én este 1/2 10 órakor a Pasaréti útról a Volkmann utcába kanyarodtunk be a PN 57-28 frsz. Trabant gépkocsival, mely Demszky Gábor tulajdonát képezi. A sarok után kb. 30 méterrel leparkoltunk a menetirány szerinti jobb oldalon, amikor megpillantottunk egy felénk hajtó rendőrautót. A kocsi megállt mellettünk és két rendőr /az egyik szőke, göndör hajú, ajka mellé lenövesztett, borotvált bajusszal, világos szemü, kb. 170-175 cm magas, normál testalkatú, 25 év körüli, a másik barna egyenes hajú, borotvált arcú, barna szemü, 170 cm magas, ugyancsak 25 év körüli férfi, mindketten a közlekedésrendészet egyenruháját viselték/ felszólitott, hogy igazoljuk magunkat. Átadtuk személyi igazolványunkat és a gépkocsi papirjait. Ellenőrizték és rendben találták azokat, majd felszólitottak, hogy mutassuk be a gépkocsi tartozékait és ennek is eleget tettünk. Amikor a táskánk tartalmára voltak kiváncsiak, azt is megmutattuk. Ezután közölték velünk, hogy előállitanak és érdeklődésünkre, hogy milyen okból, minden előzetes figyelmeztetés nélkül

1. mindkét rendőr pisztolyt rántott, fegyverüket kibiztositották és a fegyverrel egy méterről megcélozták a felső testünket - ezért panasszal élünk!

2. Kérdésünkre, hogy miért fogtak ránk kibiztositott fegyvert, a két rendőr orditozni kezdett, hogy tegyük fel a kezünket, a táskáinkat helyezzük a földre. Ekkor felkértük őket, hogy mondják meg a nevüket és mutassák meg az igazolványaikat. Nem teljesitették kérésünket, csak tovább orditoztak - amiért panasszal élünk.

3. Ekkor a Volkmann utcában a túloldalon fékezett és megállt egy fehér szinü Lada combi, amelyből kiszállt egy férfi.

Ezzel egyidőben a Pasaréti útról bekanyarodott egy újabb rendőrautó, melyből két, szintén a közlekedésrendészet egyenruháját viselő rendőr szállt ki. Anélkül, hogy megkérdezték volna, hogy mi történt, közölték: most előállitanak és elővették az övükről a könnygáz-sprayt és a gumibotot. Ezért panasszal élünk.

4. Felszólitásukra külön-külön beültünk a két várakozó rendőrautóba, melyek szirénázva a II. kerületi Rendőrkapitányságra szállitottak, ahová kb. 22 órakor érkeztünk - útközben egy harmadik rendőrautó is csatlakozott a menethez. Ott az ügyeletes tisztnél panaszt akartunk tenni az előállitás módja és az ellen, hogy annak okát továbbra sem tudjuk. Ezt az ügyeletes tiszt megtagadta - amiért panasszal élünk.

5. Ekkor a szőke, göndörhajú rendőr erőszakkal elvette a táskánkat, annak tartalmát kiforgatta, a többi rendőrnek mutogatta, magánleveleinket olvasgatta. Ezért panasszal élünk.

6. Hajnali 1/2 2 órakor érkezett a kapitányságra dr. Endes, aki közölte velünk, hogy ő a Volkmann utcában intézkedő rendőrök elöljárója, a motorizált osztag parancsnoka. Amikor arra kértük, hogy közölje velünk az előállitásunk okát, ezt ő is megtagadta, ezért panasszal élünk.

Ujabb várakoztatás után - kb. 2[30]-kor dr. Endes mindkettőnket behivatott egy különszobába, ahol ismertette velünk a rendőrei között végzett vizsgálódásainak eredményeit. Eszerint mi megsértettük volna a hatóságot, s a rendőröktől felvett jegyzőkönyv

szerint trágár sértésekkel illettük volna a rendőrség testületét, s az intézkedő rendőröket.

7. Kértük, hogy szembesitsenek a valótlan állitásokat előadó rendőrökkel, s tisztázzuk együtt a történteket, de kérésünk teljesitését dr. Endes megtagadta, amiért panasszal élünk.

Dr.Endes ezután bemutatta a távollétünkben, tudomásunk nélkül készitett állitólagos jegyzőkönyvet, mely kb. az alábbi szavakkal kezdődik: "A dr. Demszky Gábor tulajdonát képező PN 57-28-frsz. gépkocsiból az alábbi iratokat foglaltuk le..." Ez az állitás nem felel meg a valóságnak, mert a lefoglalt iratok mindegyike Rajk László tulajdonát képezi, azokat Rajk táskájából vették ki.

8. Felhivtuk dr. Endes figyelmét, hogy ez a jegyzőkönyv nem felel meg a valóságnak, s kértük, hogy észrevételeinket vizsgálja ki, s a valóságnak megfelelő tényeket rögzitse a "jegyzőkönyvben", de kérésünket durván visszautasitotta, és fenyegetőleg közölte, hogy ő többszörös cselgáncs bajnok. Ezért panasszal élünk.

9. Felhivtuk dr. Endes figyelmét, hogy a táskáink átkutatása jelenlétünk nélkül történt és hatósági tanuk sem voltak jelen akik az elárást hitelesithették volna. Dr. Endes azt válaszolta, hogy ehhez semmi közünk, ezért panasszal élünk.

10. A jelenlétünk nélkül átkutatott táskák tartalmát összevissza keverték, Rajk leveleit és személyi igazolványát Demszky táskájába tették. A rendőri hanyagság és figyelmetlenség miatt további panasszal élünk.

11. Utoljára, de nem utolsó sorban panasszal élünk az előállitás módja és ténye ellen. Panaszt nyújtunk be továbbá, mert meg sem kisérelték a jelenlétünkben a tényállás tisztázását, az intézkedő rendőrökkel való szembesitésünket, az erről szóló jegyzőkönyv felvételét. Panaszainknak az ad nyomatékot, hogy hamisan vádolnak bennünket a hatóság megsértésével és ezzel kivánják leplezni az akció valódi célját, néhány kézirat lefoglalását.

Dr. Endes az eljárás folyamán azzal hitegetett bennünket, hogy a két intézkedő, fegyverhasználatra is kész rendőr identitását felfedik, amit végül megtagadtak. Ezért nyomatékosan kérjük Önt, hogy az ügyet vizsgáltassa ki, és panaszainkra pontról pontra adjanak választ.

Budapest, 1983. április 9.

Tisztelettel:

dr. Demszky Gábor Rajk László

A panaszra a Fővárosi Főügyészség április végén rövid levélben válaszolt. "Megállapitotta", hogy a közlekedési rendőrök a rendőrség szolgálati szabályzatát betartva jártak el.

ERDÉLYI MAGYAR HIRÜGYNÖKSÉG

HUNGARIAN PRESS OF TRANSYLVANIA

1/1983 /május 20./

1983. május 20-án létrejött Erdélyben az erdélyi magyarság nem-hivatalos hirirodája, az ERDÉLYI MAGYAR HIRÜGYNÖKSÉG /HUNGARIAN PRESS OF TRANSYLVANIA - HPT -/. A román hatóságok közismerten brutális módszerei arra késztetik a hiriroda munkatársait, hogy névtelenül és hirforrásaikat tekintve a legnagyobb körültekintés felelősségével müködjenek.

A hiriroda nem tart fenn együttmüködést, kapcsolatot semmilyen bel- vagy külföldi ellenzéki csoporttal, sem földalatti sajtótermékkel, illetve kiadóval. S külföldi kapcsolatai is csak arra szoritkoznak, hogy értesüléseit - a nemzetközi szokásoknak megfelelően - más informális csatornáknak továbbitsa.[x]

Célja egyedül az, hogy a ma Romániájában folyó féktelen terrorról, kellő hitellel és alapossággal tudósitson mindenkit, aki illetékes, s a it az erdélyi magyarság sorsával való rokonszenv illetékessé tesz.

3/1983 /augusztus 1./

Széles körben ismert tény, hogy Romániában évek óta a pártvezetés tudtával, beleegyezésével, sőt ösztönzésére olyan publikációk jelennek meg, amelyek közvetlenül bujtogatni próbálnak a nemzetiségek ellen, közvetve pedig megfelelő ideológiai viszszaigazolást jelentenek a Román Kommunista Párt számára a nemzetiségi és általában az emberi jogok megsértését gyakorló politika tekintetében. E területen a legismertebb példa ION LANCRANJAN: Cuvint despre Transilvania /Gondolatok Erdélyről/ c. könyve volt, amely Erdély kisebbségben élő magyarságának felzúdulását váltotta ki és diplomáciai feszültségeket okozott Magyarország és Románia között.

A román hatóságok akkor, némileg meglepődve a magyar és a nyugati demokratikus közvélemény egységes elitélő állásfoglalásán, igyekeztek véletlenként feltüntetni a könyv megjelenését, s a bennefoglaltakat úgy értékelni, mint a szerző magánvéleményét. A romániai helyzet ismerői előtt azonban már akkor világos volt, hogy a Lancranjan által - meglehetősen brutális formában - kifejtett, szélsőségesen nacionalista elképzelések a Román Kommunista Párt egész vezetőségének úgyszólván osztatlan politikai krédóját képviselik. Ezt látszik bizonyitani az is, hogy Lancranjannak módot adtak egy, lényegét tekintve még szélsőségesebb, az egész magyarságot fasisztának bélyegző cikk közzétételére /cime: Ez a szintiszta igazság... A horthysta kegyetlenkedésekről Erdély északi részén az 1940 augusztusában Romániára rákényszeritett Bécsi Diktátum után/; igaz, nem valamely romániai fórumon, hanem egy, a Ceausescu-rezsim által finanszirozott olaszországi kiadó periodikájában. A "tanulmány" azonnal megjelent több nyelven is, s a nyugati román nagykövetségek igyekeztek minden, általuk jelentősebbnek itélt személyiséghez, közülethez eljuttatni.

Ez év márciusában ugyanakkor megjelent a bukaresti Politikai Kiadónál COSMA NEACU és dr. DUMITRU MARINESCU: Fapte din umbre /magyarul megközelitőleg ez igy hangzik: Tények megvilágitása/

---

[x] Az Erdélyi Magyar Hirügynökség 2., 4., 5., 6., 8., és 9. közleményét lapunk első számában tettük közzé /- a szerk./

c. könyve. A munka negyedik kötet egy olyan sorozatban, amely Románia történelmének egyes korszakváltásairól közöl mérlegelést, összefoglalót, birálatot és olykor "dokumentációt" is. E kötet bevallott célja, hogy: felhivja az olvasó figyelmét:

a./ A hitlerista titkosszolgálat Romániában elkövetett akcióinak néhány aspektusára;

b./ néhány hirszerző, terrorista, diverzionista, propaganda stb. tevékenységre, amelyeket Horthy Miklós fasiszta rendszerének kémszolgálata követett el a II. világháború küszöbén, karöltve irredenta szervezetekkel, amelyeket a magyar tömegek félrevezetése végett hivtak életre, tekintettel azok sanyarú helyzetére, amelyet a horthysták véleménye szerint csak bizonyos román területek Magyarországhoz való csatolásával lehetett volna orvosolni;

c./ azokra a kulisszák mögötti manőverekre, amelyek a bécsi diktátumot eredményezték." /5. old./

Már maga az a tény is beszédes, hogy mig a "hitlerista beavatkozással" kb. 60 oldalon át foglalkoznak a szerzők, a Horthy-rendszer "irredenta, terrorista akcióit" s annak következményeit közel háromszor ekkora terjedelemben taglalja a könyv. Az objektiv szemlélőben pedig azonnal körvonalazódik a meggyőződés, miszerint a náci szervezetek romániai ténykedésének a felületes megemlitése csak arra szolgáltatott alapot a szerzőknek, hogy a fasizmussal való vagdalkozásukat egyáltalában indokolni lehessen a könyv második és harmadik részébe foglalt magyar revendikativ akciók esetében is. Ugyanis ha csak a tényeket sorolták volna fel - s ez is mutatja a Ceausescu éra lelkiismeretlen történészeinek valódi módszereit - csak egy elnyomott, többségi voltából kiragadott nemzet-rész jogfosztottságának történetét konstatálhatná az olvasó a felsorolásból, s azokat a represszív politikai manővereket, amelyeket épp a román kormányzatok foganatositottak román és főképp nem román alattvalóik ellen, s amelyeknek kisérteties rokonsága a Gestapo-módszerekkel soha nem is volt vitás. A könyv szerzői ugyanakkor önkéntes és jellemző szimpátiából is, de - rendre felmentik ezeket a kormányzatokat.

A kötet másik igen beszédes elszólása, amely szintúgy megirása megbizóinak nyomára vezet, az idézett néhány "dokumentum" forrásmegjelölése. A "magyar irredentizmus" és a "magyar sovinizmus" "sötét erőinek" büntetteit, ill. ezek esetleirásait és jegyzőkönyveit a SIGURANTA /a királyi állambiztonság/ archivumából bányászták elő a szerzők, ám Romániában nyilt titok, hogy ez az archivum, teljes anyagával együtt, ma a SECURITATE /Ceausescu állambiztonsága/ birtokában van, s csak az juthat hozzá, aki ennek az intézménynek bizalmát és megbizatását birtokolja.

E formális jelzéseken túl, ez a könyv megdöbbentő előrelépést jelent tartalmilag is a Romániában élő magyarság jogfosztásának ideológiai indoklásában. Egy-egy esettanulmány /s főképp egy, a 40-es években történt erdélyi magyar állitólagos összeesküvés leirása/ olyan módon van beleszerkesztve a könyvbe, hogy az olvasók számára / - s ezek az olvasók részint a Ceausescu által meglehetősen félrevezetett, felizgatott tömeget jelentik, másrészről egy tettenért bünöző szervezetet, a Securitate önigazolást kereső detektiveinek többezres hadát -/ az erdélyi magyarság idegen, ellenséges testnek tünjék, az ősellenség számba menő Magyarország amolyan ötödik hadoszlopának. A könyv következtetései annyiban eltérnek Lancranjanétól, hogy nem található bennük semmiféle kritika a magyar párt- vagy államvezetéssel kapcsolatban. Annál inkább az <u>egyetemes</u> magyarsággal és Magyarországgal,

s e kritika ilyen formában általánositva, lehetőséget ad a szerzőknek.hogy avilágháborus eseményeket, q multba vetitve, mint román-magyar konfliktust tüntessék fel, amelyben Ceausescu udvartartásának állapota szerint - a románok mindig is a demokrácia védelmében jeleskedtek,mig a magyarok éppen az ellenoldalon.A jövőbe vetitve ezeket az eseményeket,pediglen épp a háborus uszitásban találják örökkön elmarasztalhatónak a Magyarságot olyan tényezőnek,amely -sérelmeinek követelésével- a világ biztonságát fenyegeti./141-142.old./.Bármilyen abszurdnak vésszük,bármilyen őrültnek is tünik ez az érvelés,nagyon komolyan kell venni,hisz egy olyan rendszer ideologiai szükségleteit fejezi k amelynek gyakorlata embermilliók anyagi és szellemi megalázásának, kifosztásának páratlan történelmi példáját nyujtja a mai Európában.

A könyv ugyanakkor feltünően hiteles önarckép a Ceausescu rendszerb. Meglehetősen primitiv logikával,azokat a kritikákat,amelyek nap mint nap megfogalmazódnak Romániáról, e rendszer vélt ellenségeire szeretnék a szerzők és megbizóik rábizonyitani.Ugyanakkor élményszámban is megy e kötet adathalmaza,hisz csokorba látjuk egybegyüjtve benne a mai román rendszer lényegien antidemokratikus,terrorisztikus karakterisztikáit.

E könyvvel a rendszer intoleranciája kilépett abból a körből, amelyet Lancranjan még babonás félelemmel tisztelni kényszerült: a szerzők a párt programmját látják abban,amit leirtak,s nem egyetlen ember vágyúlmát.Ezért is megmagyarázhatatlan,hogy eddig alig vették észre e könyv megjelenését,s főképp a hivatalos szervek nemtörődömsége a megmagyarázhatatlan.Ab könyvben ugyanis nyilt célzás történik arra,hogy bizonyos szervezetek ma már az ENSZ elé merik vinni olykor az erdélyi magyarság ügyét,amelyet aligha tehetnének kormányszintü jóváhagyás/nélk/ vagy az anyaország beleegyező hallgatása nálkül. Ha e"vádat " a magyar kormány -az egész magyar nép akarata ellenére - nem meri magára vállalni,akkor a diplomáciai szokásjognak megfelelően most egy pártközi tiltakozás formájában el kellene határolnia magát tőle.Ha pedig a nép akaratával azonosulva magára vállalja az erdélyi magyarság megsemmisitését célzó erőszak elleni tiltakozást, akkor azt jó lenne már egyszer ott megtenni, ahol annak helye van, az ENSZ-ben.

7/1983.szept.5-e

Amint arról aug.30-án kiadott tudósitásunkban Tóth Károlytól az ellenpontok cimü,erdélyi magyar szamizdat lap egyik szerkesztőjétől és feleségétől Tóth Ilonától a magyar hatóságok megtagadták a Magyarországra való emigrálás jogát.Most érkezett hirek szerint a Toth Házaspártól a román rendőrség is megtagadta a kivándorlási engedélyt. A negativ döntést szept.5-én,szóban közölték velük a nagyváradi rendőrségen;ugyanakkor tájékoztatták őket azon jogukról,hogy fellebbzéssel élhetnek,

Értesüléseink szerint a Toth házaspár élt is ezzel a lehetőséggel. Ugyanakkör fellebbzést juttatott el a magyar belügyi szervekhez is, annak ellnére,hogy a legujabb intézkedések,a vizumkérelmezőknek erre nem adnak lehetőséget,

10/1983. /november 4./

Ez év október 25-én és 26-án Marosvásárhelyen /Tirgu Mures/ a román állambiztonsági szervek több házkutatást tartottak. Csak annyi bizonyosat lehet tudni, hogy az Igaz Szó c. magyar nyelven megjelenő irodalmi folyóirat néhány szerkesztőjénél, mindenekelőtt GÁLFALVY GYÖRGY-nél szerettek volna terhelő dokumentumokat találni. A házkutatásokat követő kihallgatásokon DURAY MIKLÓS Kutyaszorító c., New Yorkban megjelent könyvére és az Erdélyi Magyar Hirügynökség szerkesztőire vonatkozó adatokról kérdezgették az őrizetbevetteket. Hirforrásaink egyértelmüen állitják, hogy az állambiztonsági szervek semmilyen terhelő tárgyi bizonyiték nyomára nem bukkantak és a vallatások után mindenkit szabadlábra helyeztek.

11/1983 /november 5./

Felfüggesztették állásukból A Hét c. magyar nyelven Bukarestben megjelenő kultúrális hetilap vezető szerkesztőit.

A hatóságok e lépése már várható volt, hisz a romániai magyarság körében közismert dolognak számitott, hogy e publikáció az, amely a legkövetkezetesebben védte nemcsak a kisebbségi érdekeket, de időről-időre módot talált arra is, hogy rejtett formában bár, de a lakosság kétségbeesett vagy a terrorral egyre inkább szembeszegülő hangulatának is kifejezést adjon.

A szerkesztők leváltását a pártszervek, mint fegyelmi büntetést tüntették fel. Ugyanis a lap ezévi 43. számában, a második oldalon forditva jelent meg CELLA GRIGORAS NEAMTU művésznő, Erdély és Óromania egyesülése előtt tisztelgő faliszőnyegének reprodukciója. Nem csak az utal a hatóságok nyilvánvalóan szándékos bosszújára, hogy egy efféle ötödrangú kifogással menesztették a szerkesztőket, de főképp az, hogy állitólag - s e ténynek erdélyi magyar körökben minden kételytől mentes hitelt adnak -, a párt külön utasitására, a lap nyomdai kiszedése után, és a szerkesztők tudta nélkül történt módositás a kifogásolt reprodukción.

Az elbocsájtott főszerkesztő, HUSZÁR SÁNDOR /neves prózairó, több regénye és novellája jelent meg/ hirek szerint a Szocialista Kultúra és Nevelés Szervezetének lett alkalmazottja. HORVÁTH ANDOR volt főszerkesztő-helyettes pedig a rádiónál kapott munkát. Az új kinevezett főszerkesztő LÁZÁR EDIT.

12/1983 /november 5./

Egyre jobban nyugtalanitja a romániai magyar kultúréletet és a tanügyi kádereket az a hir, hogy a pártszervek, ideológiai megbizhatóság és a románsággal szembeni lojalitás alapján, a magyar értelmiségeikről ugynevezett "kettős lista" összeállitását rendelték el.
A "megbizhatatlanok listájára" való felkerülés, a hirek szerint egyelőre nem jelentené a személyi szabadságnak a megszokottnál egyértelmübb korlátozását, csak állásvesztéssel fog járni. /Példaként ma már erre mindenki A Hét c. lap szerkesztőinek menesztését emliti, ami előrevetiti a többi magyar lap és folyóirat közeljövőbeni sorsát is./
A "megbizhatók listája" azoknak a nevét tartalmazná, akik a megüresedő bizalmi posztokra bármikor kinevezhetők lesznek. Jólértesült kö[illegible]kben tudni vélik, hogy minden fontosabb állásra két ember les[illegible]enntartva; az egyik, aki betölti az állást, a másik pedig, aki potenciálisan bármikor betöltheti azt.

ERDÉLYI MAGYAR HIRÜGYNÖKSÉG
HUNGARIAN PRESS OF TRANSYLVANIA

13/1983 /november 7./

Szerkesztőségünkhöz olyan hirek érkeztek, hogy a román határőrség november 5-én, szombaton, legalább két átkelőhelyen, Nagyváradnál és Aradnál 14 és 21 óra között lezárta a határt.

A háromnapos magyarországi munkaszünet miatt ebben az időpontban lépték volna át a legtöbben a határt, hogy romániai rokonaikat és barátaikat meglátogassák. Szemtanúk szerint sokan vissza is fordultak, de a többség, az egyre hidegebbre váltó időjárás és a várakozást követő román vámvizsgálatnak a szokottnál is alaposabb tortúrája ellenére mégis kitartott.

Az intézkedés célzata egyértelmü: elriasztani a magyar látogatókat és velük azt a szolidaritást is, ami legalább annyira létszükség az erdélyi magyarság számára, mint a legalapvetőbb élelmiszerek, amelyeknek egyébként ma már Magyarország az egyetlen forrása.

Szerkesztőségünk figyelemmel fogja követni a határforgalom román részről történő esetleges újabb akadályozását a decemberi ünnepek alatt is, s erre kéri fel a többi hiriroda, a kompetens nemzetközi szervezetek és az érintett szomszédos államok megfelelő szerveinek képviselőit is.

14/1983. /november 8./

Az eddig érvényben lévő rendelkezések lehetővé tették, hogy a Romániába utazó külföldi állampolgárok, kijelölt üzletekben, útlevelük felmutatása mellett különféle élelmiszerekhez jussanak. Mindenekelőtt olyan árukra vonatkozott ez a lehetőség, amelyeket a lakosság is csak jegyre szerezhetett be, vagy amelyekhez már évek óta nemigen jutott /hús, vaj, olaj, stb./

November 1-től új, titkos rendelkezés lépett életbe, amely megtiltja a szóbanforgó élelmiszerek árusitását magyar útlevéllel rendelkező személyek számára.

Kolozsvárott, Marosvásárhelyen, Nagyváradon és Temesváron kerestünk meg üzletvezetőket, akik megerősitették értesüléseinket, kiegészitve azzal, hogy az intézkedés külön hangsúlyozta: továbbra is, minden külföldi állampolgár vásárolhat a korlátozott mennyiségü árucikkekből, kivéve a magyarokat.

15/1983 /november 15./

Már augusztusban megkapta hirügynökségünk a jelentést, de biztonsági okokból csak most áll módunkban publikálni, miszerint az erdélyi EGERES-en /Aghires/ több szabotázs történt a helyi gyárakban, különösen a mészfeldolgozó és épitészeti kötőanyagokat gyártó üzemben. A szabotázsokat, amelyekre egyéni akciókként került sor, munkalassitással kombinálták, s ez utóbbiakra már a teljes munkáskollektiva megegyezésének eredményeként került sor.

Nicolae Ceausescu a nyár végén, Mangalia üdülőhelyen mondott beszédeben kulturális kérdésekkel foglalkozott. A beszéd több olyan retorziót helyezett kilátásba - különösen a film- és a drámamüvészet forradalmi eltökéltségének, valamint az előadómüvészek nemzeti-politikai előképzettségének hiányossága miatt -, melyek aggodalmat okoztak az ország kultúréletében. Az aggodalom az "ideológia őrzőire" is átragadt azt követően, hogy Ceausescu elnök beszédének néhány passzusát a világsajtó is bőségesen - és természetesen nem kis iróniával - kommentálta.

Amint hireink arról beszámolnak, ezt követően került sor arra a tiltakozásra, amelyet román, magyar és német irók közösen próbáltak szervezni. NICOLAE MANOLESCU iró javaslatára negyven nevesebb romániai személyiség levélben fordult DUMITRU RADU POPESCU-hoz, az Irószövetség elnökéhez, s levelükben kérték, hogy a szövetség soros ülésén tegyék vita tárgyává a szóbanforgó beszédet. Ugy értesültünk, hogy a levelet Popescu még meg sem kapta, amikor a negyven aláiró személy közül több már el is veszitette állását, az azóta eltelt egy hónap alatt pedig valamennyiüket pártszankcióval, közlési tilalommal ill. pénzbirsággal sújtották.

Ujabb információnk szerint további retorziók várhatók.

A romániai izraelita hitközségek, mint ahogyan testvérintézményeik szerte a világon, a JOINT tetemes anyagi támogatásában részesülnek. E támogatás célja, hogy a gyülekezetek tagjai mérsékelt áron jussanak bizonyos árucikkekhez, főképp olyanokhoz, amelyeknek beszerzése a mai Romániában megoldhatatlan feladatnak bizonyul.

A JOINT-támogatás - a Románia és Izrael között fönnálló taktikai külpolitikai kapcsolatok árnyékában - virágzó és az emberiességi szempontok által is hitelesitett, tisztességes üzletnek számitott és mindenki megelégedésére szolgált. Ezt a jellegét hangsúlyozta ki a támogatott hitközségek ama humánus gesztusa is, mellyel a hozzájuk érkezett küldeményeknek egy részét a testváregyházak /katolikusok, protestánsok és görögkeletiek/ helyi gyülekezeteivel megosztották.

Az elmúlt nyolc hónapban ez a lehetőség megszünt. A JOINT továbbra is küldi ugyan e segélyeket, de az érkező árucikkeknek és összegeknek, hireink szerint mintegy 60 %-át egy új, hivatalosan közzé nem tett rendelet értelmében "lefoglalják". Panaszok érkeznek arról, hogy a megmaradó küldemények mennyisége ma már, maguknak a hitközségeknek a minimális szükségletét sem elégiti ki.

Ugy értesültünk, hogy az ekként elrekvirált javak a párthierarchiát ellátó titkos raktárakba vándorolnak. Ugyanakkor szemtanúk beszámolnak arról, hogy hétvégeken, az egyes hitközségi raktárakból, nyitott jármüveken szállitják el a kóser élelmiszereket, italokat és az Izraelből érkező déligyümölcsöt, közvetlenül az egyes pártszékházakba, mi több a szekuritáté helyi központjaiba, ahol az emlitett intézmények alkalmazottai között térités nélkül szétosztják őket.

Tudósitónk felkereste az egyik hitközséget, ahol azt a felvilágositást kapta, hogy az élelmiszerek kiszolgáltatására közvetlenül a vallásügyi titkárságtól /Departament/ kapta a szóbeli utasitást, s ezt azzal indokolták, hogy "a hitközségeknek ezzel is ki kell venniük részüket az átmeneti nehézségek leküzdéséből".

Szinház - szinház nélkül

/Érkezett Csehszlovákiából 1983.márciusában/

Ez év januárjában ünnepelte a Magyar Területi Szinház fennállásának a harmincadik évfordulóját. A szinházzal együtt ünnepeltünk mindannyian, egyikünk közelről, a másikunk távolabbról, pedig sokunk szivében ott bújkált, vagy dühöngött a kétségbeesés: ünneplünk, holott veszteségeink sora egyre szaporodik, s e veszteségek listáján kiemelt helyen vigyorog ránk a Magyar Területi Szinház /a későbbiekben MATESZ/ komáromi épületének a torzója, amit úgy vettek el tőlünk, hogy hitünk ellenére a valóságban sohasem is volt a mienk.

A hüség kedvéért kezdjük a legelején, ha csak vázlatosan is, ha nagy vonalakban is, azért, hogy a későbbiek folyamán pontosabban megérthessük azt a helyzetet, amely most kristályosodik ki a MATESZ portája és társulata körül, s amely érzékenyen érinti az egész Csehszlovákiában élő magyarságot.

A MATESZ 1953. január 31-én nyitotta meg a kapuit, oly módon, hogy elődjének, a Faluszinháznak két társulatát összevonták, Komáromban letelepitették, székházul pedig a volt Katolikus legényegylet épületét kapta meg, amelyben szép szinházterem és irodahelyiségek is voltak; az épület falán pedig festett fölirat: MAGYAR TERÜLETI SZINHÁZ, alatta pedig ugyancsak fekete festékkel: MOD. /A MATESZ szlovák rövidítése/ A lelkes társulat, a lelkes vezetőség, s a lelkes közönség egymásratalálásából csodálatos ivü, ragyogó sugárzással fénylő termékeny szinházi évek, évadok követték egymást, egészen a hatvanas évek közepéig, amikoris valamilyen ismeretlen oknál fogva mindhárom komponens megtorpant, elbizonytalanodott, semleges töltésüvé vált, s ellenőrizhetetlenné, mint az egész akkori csehszlovákiai helyzet. A hatvanas évek második felében már elkerülhetetlennek látszott a szinház belső feszültségéből bekövetkező robbanás, amit kényszerhelyzetében a szinház vezetősége a Szlovák Kultúrális Minisztériummal egyetértve úgy védett ki, hogy a MATESZ társulatát két részre bontotta - ez a kérdés fölvetődött már 1963-ban is, a szinház megalakulásának a tizedik évfordulóján - s a kisebbik csoportot továbbra is komáromi székhelyü igazgatással Thália Szinpad néven Kassára helyezte át, ahol a társulat az egykori Dukla mozi épületében lelt otthonra.

Az egyszeri vajúdás két pajkos gyermeket hozott a világra, akik mesterségesen szitott, s mindmáig tartó egészségtelen rivalizálásban élnek egymás mellett, egymástól négyszáz kilométernyi távolságban. A viszály sokágú összetevője közül az első feltétlenül az, hogy az igazgatóság kegyeit - a helyszinen lévén - inkább a komáromi társulatnak osztogatja, s a kassai társulat kellő ellenőrzésének a lehetősége hiján azt inkább csak mostoha, rebellis gyerekként tartja számon.

Nem véletlenül, hiszen kétségtelen, hogy a Thália Szinpad formanyelve, kérdésfeltevése lényegesen progresszivebb a komáromiénál, s amikor 1980-ban Gágyor Péter rendezőként, Szigeti László pedig dramaturgként a Tháliához került, Gyurkó "A búsképü lovag"-jával, s Örkény Kulcskeresők-jével oly magasra helyezték a mércét, amelyben az egy helyben topogó, öreguras, verbális szinházat mimelő komáromi társulatnak fölágaskodni nem volt érkezése. Ezért, ami a szinház eszközeivel nem valósulhatott meg, létrehozta azt az intézmény: Gágyor és Szigeti rövid úton távozni kényszerült a szinháztól.

Időközben azonban történt egy és más a komáromi társulat portáján is. A hatvanas évek végére a MATESZ székháza, és szin-

házterme megfáradt, megöregedett. Az évtized végén már csak a próbákat tartotta itt a társulat, rendkivül egészségtelen körülmények között, s a bemutatókra, valamint az egyes előadásokra is a Hajógyár birtokában lévő Szakszervezetek házában került sor.

Ekkor már felvetődött egy új szinházépület kérdése. A kérdés és maga a lehetőség is talonba került mindaddig, amig a komáromi Városi Nemzeti Bizottság illetékesei fel nem fedezték, hogy a MATESZ épülete gátolja annak a csudálatosan kiagyalt szanálási tervnek a végrehajtását, amely a történelmi Komárom városképét egyetlen nagyvonalú gesztussal kitörli az emlékezetekből.

A szinház vezetősége egy új szinházépületre vonatkozó szóbeli igéret ellenében az épület ledöntését aláirásával jóváhagyta. Örültünk az új nagy lehetőségnek, a kőszinháznak, amely majdan messzelátszó bástya lesz; boldogok voltunk, egymás kezét szorongattuk: hát mégis...mégis.

Aztán mégsem. Fél évet sem kellett várnunk a kijózanitó hirre, amely akkor már egyéves volt /!/: a Szlovák Kormány 1977 augusztus 31-i 290. sz. rendeletében már úgy fogalmaz, hogy a Komáromban felépitésre kerülő kultúrális központ épületében a MATESZ társulata is helyet kap. Boldogságunk főnix-madara mindösszе egy kétbetüs kötőszó miatt vált szárnyszegetté: IS!

A hir idestova négy éve fészkelte be magát a csehszlovákiai magyarság egyes részeinek a tudatába, s ezalatt a négy év alatt nem akadt senki, aki megkérdőjelezze a fölmutatott valóságot: sem a szinház vezetéséből, sem társulatból, sem a népes újságiró-csapatból, sem a CSEMADOK központi bizottságából, sem az általunk megválasztott magas beosztású vezetők közül. A csodavárás önbutitó tunya révületében élünk, biztatgatjuk magunkat, s abban a banális tévhitben ringatózunk, hogy a szinház épületének az elvesztésével csupán egyetlen épületet veszitettünk el.

Korántsem. Erkölcsi vereséget szenvedett egy diplomáciai képességekkel s kellő raffináltsággal fel nem vértezett, a szellemi restség útvesztőiben tévelygő népcsoport a csehszlovákiai magyarság.

Történt pedig mindez oly módon, hogy elveszitettünk egy csatát, amelyben nem volt ellenfél, s mi sem álltunk ki a küzdelemre. Arcátlanul, még a felelősséget sem vállaljuk: szellemiségünk nem képes felfogni döntéseinek és tétlenségének a következményeit. S a csehszlovákiai magyarságot sokágú tevékenységgel megröviditeni igyekvő szlovák hivatalok hü segitőtársakat lelnek, a csehszlovákiai magyarság soraiból kikerült magas beosztású, de immár meghasonlott és szolgalelkü képviselőinkben, akik pozicióféltésből, restségből, butaságból, hozzánemértésből, s nagyon sok esetben önszorgalomból tévesen informálják, félrevezetik a legfelsőbb szervek képviselőit, jóformán kikönyörögve a kisebbséget sújtó döntéseket. Igy volt ez a Magyar Területi Szinház esetében is. Nevezzük ezt talán kisebbségi kannibalizmusnak.

II.

A szinház vezetősége és igazgatója már régen nem ura a helyzetnek. Politikai tisztánlátás, szellemi és diplomáciai adottságok hiján képtelen komoly tárgyalásokat folytatni az illetékes minisztérium hivatalnokaival. Nemcsak a szinészek erkölcsi és anyagi megbecsülése marad el messze a hasonszőrü szlovák, vagy ukrán nyelvü társulat szinészeié mögött, hanem magának a MATESZ-nek, mint intézménynek a helye is más elbirálás és rangsorolás alá esik, mint a szláv nyelvezetü társulatoké. A szinház vezetősége vezetés-szakmai téren amatőr, s a diplomácia terén amatőrök a minisztériumi képviselőink is, csupán szolgalelküségben értek

el magas hivatásos szinvonalát, mi sem természetesebb tehát, mint az a tény, hogy a szinházunk kétségbeejtő helyzetét megoldani hivatott tárgyalások mosolygó protokolltárgyalásokká alacsonyodtak, ahol a szlovák fél kihasználva az összes adódó lehetőséget, minden lehetséges módon megröviditi a Magyar Területi Szinház társulatát. Ilyen tárgyalások alkalmával úszott el a MATESZ önálló szinházépülete is, fokozva a helyzet súlyosságát azzal, hogy egyre gyakrabban kerül szóba egy "Szlovák Területi Szinház" megalapitása is komáromi /!/ székhellyel, melynek társulata szintén az épülő "Kultúrpalotában kapna elhelyezést. S mivel a járás szlovák képviselői lényegesen rugalmasabbak és életrevalóbbak, mint a miéink, a szlovák társulat a közeljövőben minden bizonnyal meg is alakul.

Ez pedig nem más, mint az eddig igy-úgy burkolt asszimilálási törekvések legalizálása, gyámoltalanságunk egyértelmü felmutatása.

III.

"Amikor az embernek semmije sem marad, csak a reménye, az már a tökéletes reménytelenség maga" - mondja Csoóri Sándor - de mi maga a tökéletes reménytelenség? Állapot-e, vagy folyamat? A kérdés kérdéseket szül. A csehszlovákiai magyarság helyzete mostani állapotában, figyelembe véve a közeli s a távoli jövőt is - kilátástalan. Jelenti-e ez egyben a reménytelenséget is? Jelenti.

A Magyar Területi Szinház épületének a közeljövőben állnia kellene. Helyette egy kultúrpalota épül, amelyben helyet kap a MATESZ is, abban az esetben, ha mások által a szinházterem éppen nem lesz foglalt. Szilárd bástya, s messzirelátszó torony helyett a társulat, s vele együtt a csehszlovákiai magyarság is egy bennünket sújtó kompromisszumot kapott, ami felér a megaláztatás minden kinjával.

Szükségünk van erre az épületre, de megfélemlitetten nem mer érte nyúlni senki. Ha lenyeljük ezt a békát, helyébe ugrik a másik, s a vérszemet kapott ellenfél már nem ismer könyörületet. Szükségünk van a kiállásra, az önbecsülésre, amig vagyunk.

[illegible]

S. elvtárs levele a Vajdaságból[x]

Kedves barátom, néhány tőmondatban válaszolok feltett kérdéseidre, bár meg kell jegyezzem, csodálkozom, hogy suboticai magányodban - figyelembe véve helyhez kötöttségedet, a betegséget, amely olyannyira elhúzódik - nem tudtál ezekkel a lényegében talán nem is oly fontos, de igen nagy port felkavaró eseményekkel foglalkozni, amikor pedig ezzel volt tele a hazai sajtó, s a kérdéssel olyan személyiségek is foglalkoztak cikkeikben, interjúikban, mint kedves jó barátom, Zivan Berisavljevic elvtárs, és hát közös jó ismerősünk, a kissé bükkfagatyás, de határozott és becsületes jellemü Erdélyi Karcsi, tudod, akivel egyszer együtt utaztunkban Kalocsára, hozzád is beugrottunk meginni egy kis höbrencs jó homoki bort. Hát ennyit erről, most pedig következzenek válaszaim.

Előljáróban csupán annyit, hogy a fiatalok korábbi csinytevései-

---

x A levél hivatkozásainak megértését megkönnyitheti a HIRMONDÓ 2. számában közölt, Egy irodalmi lap szétzúzásának menetrendje - külföldön c. cikk

ről már hallottam egyet-mást ám ezekre a súlyos hibákra először akkor hivták fel a figyelmemet az elvtársak, amikor a lapban megjelent az a Sterija-játékokkal kapcsolatos pamflet, amely személyiségében sérti Major Nándor és Dusan Pocvic elvtársunkat. Hogy ennek a fiatal egyetemista lánynak a cikke /majd mellékelem/ mennyire kapóra jott belgrádi nagyszerb nacionalista köröknek, azt gondolhatod, ha ismered két fent emlitett Vezetőnk hosszú évekre visszamenő kemény küzdelmét vezetőségünk önállóságának védelméért. Ha most azt mondod, hogy az új szimpóziumot nem kisérték figyelemmel belgrádi körök, akkor igazad van, de csak szubjektive. Objektive a csinyenica az csinyenica, nevezzük ténynek: olvashatták. Lényegében ezekben a hetekben döntöttük el, hogy ez igy nem mehet tovább. Egy sereg anarcholiberalista izületü cikk jelent meg a centripetális farokban is. Ez a folyóirat egyik rovata, amolyan szakállszárító, bökkversekkel, vitacikkekkel és idétlenségekkel tele, állitólag az a Csorba Béla nevezetü költő szerkesztette, akit a február eleji szerb kb ülésén Erdélyi Karcsi is támadott, mivel ez a felelőtlen nyikhaj belekötött az új ujságiró kódexba, olyan értelmet adva néhány mondatnak, mintha a sajtószabadságot akarná bárki is korlátozni hazánkban. A sajtó házatáján történő rendcsinálást igy értelmezni éretlen felelőtlenség. Különben cikket irt arról is, hogy kevés a többnyelvü helységtábla a Tartományban, holott a negyvennégy község közül négyben is van magyar tábla az utak mentén. Igaz ezen a téren tovább kell folytatnunk az opportunizmus elleni harcunkat. Erdélyi Karcsi szerette volna ezért is fülen fogni az öcsikét, de lebeszéltük, mert ügyesen volt megfogalmazva az irás, habár mi tudjuk merről fúj a kosava /déli szél/. Demagóg cikkek sorozatát tette közzé Losoncz Alpár is, akit az elvtársak elsősorban azért birálták, mert Branko Horvat közgazdászunk nézeteit reklámozta arról, hogy nálunk gazdasági válság van és hogy csak politikai reformok segithetnek a bajokon. Ez a két személy számit különben a legveszélyesebbnek, habár éretlenek, de mások befolyása alatt élnek. Magam láttam olyan jelentést, amelyben mint veszélyes újbaloldaliak vannak feltüntetve, de ezt nem tőlem tudod. Amikor aztán a vidéki orfeusznak megjelent a galád verse Gojko Gyogoval vállalva szolidaritást /majd mellékelem ezt a szennyiratot/, végleg betelt a pohár. Ezt a Gojko Gyogot egy verseskötetéért itélték el, tudod, végül aztán nem olyan régen kiengedték, olyan nagy volt a nyomás a szerbiai kispolgári entellektuálok részéről. Hát igy mén ez Beogradban. Történt volna csak nálunk! Február elsején Karcsi összehivta a magyarszó kiadói tanácsát, és ezzel offenzivába mentek át a szervezett szocialista erők. Ott két fiatal újságirót biztak meg azzal, hogy kezdjék meg a rendteremtést. Mák Ferenc gyakornok feladata elemző kritikus-önkritikus cikke lett volna a szimpozionról, mivel ő a napilapnál volt alkalmazva, de tagja volt a szerkesztő bizottságnak a folyóiratnál. Karcsi ettől tette függővé, hogy felveszik e állandóra a Szóhoz. Ez a hülye nem vállalta, pedig állitólag két gyereke is van, és igy föl voltunk kénytelenek mondani neki. Ilyen keményfejüjek ezek a fiatalok. Elrontja őket az irodalom meg a modern filozófia, igaza van Hornyik Miklós barátomnak. De ő legalább megokosodott az elmúlt évek során. Bálint Sándor a Szó kilátó rovatának szerkesztője is sokáig nyakaskodott, nem akarta megirni a Tolnai Ottó elleni cikket. Két lagymatag változatot irt, de az igazit végül nekem kellett megirnom, Bálint csak a nevét adta hozzá. És most erkölcsi válságban van. Hisztizik, mer az intelektuelek nem irnak a kilátóba. Szar alak, állitólag még magához Tolnaihoz is elment, hogy Tolnainak mi a véleménye, megirja-e vagy ne. Végül a Versbe csempészett zugpolitika február 9-én jelent meg, ugyanaznap, mikor összeült a szennyfolyóirat tanácsa. Karcsi KB felszólalását még ötödikén hoza a Kilátóban a Magyar Szó. Volt hát miről tárdjalniok. Ott volt Fehér Kálmán is, tudod, most ő az új vezér a fórumban. Kao munja, mind

egy sárkány,ugy falta fel őket!Burkolt ellenforradalmi tevékenységgel vádolta a szimpoziont,rámutatott Eörsinek a verseire hogy azok milyen károsak ,és elmondta,hogy Eörsi Gáli-verse miatt az MSZMP is tiltakozott,nemkülönben a Lukács Gürgy -interju miatt is.Bűvös árnyékként kisért a baloldali radikalizmus a szimpóban, és a sztálinizmus baloldali birálata az önigazgatásra is kiterjedt,és föltette a kérdést,azt akarjátok-e,hogy a román munkáspárt is visszajelezzen?Általában széoen viselkedtek az Ifjusági szervezet küldöttjei,Purger Tibor,Gion Nándor,Ködmön Emese, Vékony KárolyBraun Laci,no meg az elnök,Kis Laci.Ekkor elhalasztották döntést a szerkesztőség makacssága és formai hibák miatt.Én gmondom őszintén,azt hittem,hogy a szerkesztők Beográzagrábi sajtóban botrányt csinálnakezzel nehezitve helyzetünket. De nem igy történt.A következő ülésen kis engedményt tettek, re 21-én volt, és igy konszcenzussal megszületett a határozat. g kell mondjam,a gazemberek elérték céljukat,mert ez a határozat megjelent az 1983-as számban,az áprilisi boritón/ nem beszél burkolt ellenforradalomrólmint az előző javaslat,és kibekkelték a legtöbb számukra nem tetsző jel'őt is,szinte egyesegyedül politikai éretlenségről ejtenek szót.Ekkor megkezdtük diplomatikus tapogatózásunkat,hoy miként lehetne eltávolitani a szerkesztő bizottságból Sziverit,Csorbát és Losoncot. de ez az ut nem bizonyult járhatónak,mert erre az esetre felkészültek a taknyosok,és ezzel fenyegetőztek,hogy kollektiv lemondanak.No,ha ugy,hát jól van! Ujabb offenzivát inditottunk ellenük ott,ahol nem is várták, a Forum hetilapok pártszervezetében.Ebben az alpszervezetben olyan kitünő veteránok vannak,mint Bogdánfy Sándor,s több régi ellenfele ennek a szennylapnak,mint Vlaovits Józyef,Szücs Imre, Podolszky József.Ez az ülés már. 10-én és 17-én volt.A határozatokattöbbek között ezt tartalmazták:2.A folyóirat néhány utóbbi számában megjelent radics Viktoria Szinház a szinházbancimü glosszája valamint Csorba Béla előre pennabajnokok cimü irása valamint Boro Kripokavic felületes Krleza interjuja,kérdések Nikola Milosevichez,Gojko Nikolic irása közlése nagy hiba volt és a szerkesztés eszmei érzéketlenségére és politikai éretlenségére vall. 3.Továbbá politikai éretlenségre vall az a tény is,hogy a folyóirat az utóbbi számaiban olyan külföldi szerzők müveit közölte tulsulyban,akiket országaikban ellenzéki iróknak tartanak, s ezzel a külföldi irók szócsöveként szerepelt a folyóirat.Sajnálatos politikai félreértésre adott okot Illyés Gyula Egy mondat a zsarnokságról cimü versének a közlése is."4.A fenti megálapitásokból következik,hogy a folyóirat szerkesztési koncepciójából esetenként hiányzott a JKSZ politikai programmjának szelleme eszmei irányvonala.Ennek folytán a folyóirat lehetőséget adott arra, hogy tőlünk idegen,önigazgatási rendszerünktől ellentétes,pártunk irányvonalát meghazudtoló,kétes eszméjü,ellentétes izü anarcho-liberalista és ujbalos gondolatok szivárogjanak be a folyóirat hasábjaira.

Ha figyelmesen olvastad,kedves barátom,láthatod,hogy a forumos elvtársak elkövettek egy felelőtlen tuklapast is.Az ellenzéki izü cikkeksorába tették Nikolis elvtárs néphősünknek problematikus irását is a goli otokról.Sajnos,Nikolis igen befolyásos személyiség,és ezért már vissza is vágott a tartományi vezetőség felé, igaz,erről a sajtóból nem értesülhettél.Azt viszont tudod, hogy a szinpozionisták menesztésére a tartományi ifiszervezet elnökségének május 9-ei ülésén került sor.Az anarcholiberális csoport / a volt szerkesztők/ rögtön tiltakozólevelek firácába fogott, de hisz ismered ezt a fogását az ellenzékieknek:panaszlevél panaszlevél után.Mást se tudnak,csak tiltakozni meg panaszkodni. Dolgozzanak.Az elnökséghez intézett levelükben azt állitják, hogy a vádak nem helytállóak

meg a főszerkesztőt. Majd kurac! /fasz/ Mér hivták volna. Igaz, hogy ez nem a legjobb eljárás, és az országos ifielnökség is rosszallásának adott hangot e kis formai hiba miatt. Az események után általános ugatásba kezdett a Száván túli sajtó. Május 18án a beográdi egyetemista hetilap, a Student főszerkesztője okádott epét a vajdasági vezetőségre, egy gunyoros hangvételü kommentárban. Hamarosan a szerb nacionalisták is a szimpozionisták mellé álltak, mégha óvatosan is: a NIN cimü hetilap, ez a balkáni spigel meginterjúvolta a szerkesztőséget, akik aztán összehazudoztak mindent, különösen a forum kiadóház monopolhelyzetéről. Jellemző a beográdi körök véleményére, hogy Ivan Stambolic elvtárs a fülem hallatára azt mondta egy kragujevaci küldöttnek: a simpozionnak azért kellett bukmia, mert jugoszláv koncepcióju lap volt és szemben állt a vajdasági elit regionalizmusával. Hát ebből is láthatod, milyen irányuak a manipulációk. Véletlenül ugyanezen a napon, május 22én jelent meg Bognár Antal /ismered, ő is szabadkai, igen tehetséges fiatal prózairó/ Veszett fejsze nyele cimü irása, amiben elitéli a volt szerkesztők tiltakozó akcióját. Idézek belle: "A rebelliskedő levélirók az egyetemes jugoszláv szellemi élet korszerü áramlataira vetik vigyázó szemüket anélkül, hogy azokat - pedig volna rá mód - kellőképpen aposztrofálnák és differenciálnák, igy aztán nem csoda, ha előtaláltatnak atyamesterek, akiknek kapóra jön a jobb sorsra érdemes, ekképpen önkéntes botrányhőssé degradáló folyóirat kiáltó vészjele. "Ugye, milyen gyönyörüen fogalmaz ez a Bognár! Igaz, volt egy kis baj vele. Karcsinak a szó szoros értelmében be kellett zárnia a szerkesztőség egyik irodájába, hogy megirja a cikket. De hát megirta, az a fontos. Tudod, olykor milyen nehézkesek az irók. Igy volt ez Dudás Károllyal is, akit Major Nándi és Fehér Káli együttes erővel is alig tudott rávenni egy hasonló cikk megirására. Végül Kálmán dühében eltörte egyik diszpipáját is, amit igen sajnált, hisz tudod, milyen szép pipagyüjteménye van. Erre aztán Dudás is meghátrált. Jól tette, mert tudjuk róla, hogy titkos nacionalista, meg aztán szerinte előrelépni a ranglétrán, újságirónak a hét naphoz. Ezt megigérték neki, és meg is jelent Palackposta cimü irásocskája a Képes Ifjúságban és a Magyar Szóban május 25én. Ekkor tették közzé az uj kiadó tanács /elnöke Gion Nándor/ álláspontját is: "A Kiadói Tanács megvitatta azt a körlevelet is, amelyet a leváltott szerkesztő bizottság küldött el több folyóirat szerkesztőségének és több intézménynek. Minősitése szerint ez súlyos visszaélés, és a Tanács egyértelmüen elitéli ezt a módszert. "Közben az ellenség is visszavágott, és a beogradi knyizsevna Rocsben, ebben az ellenzéki ujbalos szemétládában megjelentették az affera dokumentumjait. Ez bizony roszszul érintett bennünket, különösen a szerkesztőségi cikk aljas rágalma miatt, miszerint a szennylap szerkesztőinek leváltása magyarellenes nacionalizmus és diszkrimináció, mivel amit más lapok megjelentethetnek, azt vajdaságban nem engedélyezik. Szemérmetlenül még azt is irják, hogy örülni kellene, hogy a szimpozion a keleteuropai ellenzékieket közölte és nem a hivatalos ideológusokat, de hogy ezzel milyen diplomáciai és pártközi bonyodalmakat okoztak, az nem jut eszükbe a szerkesztő uraknak! Emellett azt irták, hogy Mák Ferencet eltávolitották a Magyar Szótól, holott Mákot csak ez után menesztették, mert továbbra is hajhatatlan maradt. Hogy milyen messzire nyulik ennek a bandának a keze, jellemzi az is, hogy még Herceg János akadémikust is rávették, lépjen közbe Mák Ferenc érdekében. De kellő választ kapott tőlem az akadémikus úr. Gondolhatod! Mikor már konszolidálódni látszott a helyzet, akkor meg fellebbező levelet intéztek a vajdasági ifjúsági választmányhoz, de levelük papirkosárba került. Időközben kiirattuk a pályázatot a főszerkesztőnek. Az ügy juniustól egészen novemberig elhuzodott, mert, mint mondtam, a kezük messzire

elér, és többen megpályázták ők is a helyet, hogy igy akadályozzák meg Purger Tibi megválasztását. Purger Tibi igen tehetséges fiatal újságiró, és minden /érted: minden/ felelős szerv abszolut bizalmát élvezi. Csak egy baj van, hogy nem irodalmár, és az irók többsége bojkottálni akarja. De majd segitünk neki. Különben is elhatároztuk, hogy végleg rendet teszünk. Sziveri már az utcára került, Balázs Attila is, Szügyit megbüntették, Csorba ellen folyik az eljárás a munkahelyén. Vége lesz itt a pünkösdi királyságnak hamarosan, majd teszünk róla.

Ebben a reményben üdvözöl Téged és kedves feleségedet:

S. Lajos

Százmillió fakir?

A televizió müsorában nemrég másodizben is találkozhattunk Pék Károllyal, a bámulatra méltó amatőr fakirral, aki üvegpoharakat eszik, gombot varrat a testére és késekkel szúratja át magát, miközben meg sem rezdül az arca. Vitray Tamás, aki elbeszélgetett vele, már nem is ezeken a produkciókon csodálkozott el, hanem azon, amit Pék Károly most elmondott, hogy ti. megannyi külföldi sikere ellenére mindmáig nem kapta meg az engedélyt hazai müködéséhez.

A magyar fakir ismételt kérelmeit huszonnégy éve utasitgatja el Illetékes, mondván, hogy produkcióira nincs közönségigény.

Vitray arcán látszott, hogy őszintén csodálkozik ezen az indokláson. Én viszont a csodálkozásán csodálkozom. /Más csodálkozni való itt csakugyan nincs; a fakir végtelen kitartása, önuralma és nyájas türelme szót sem érdemel, elvégre azért fakir./

Mert gondoljuk csak meg: ki tudhatná a legjobban, mire van igénye a magyar publikumnak? Talán maga a publikum? Dehogy. Ezt csakis Illetékes tudhatja.

Illetékes, sőt Doktor Illetékes elvtárs ott ül az iróasztalánál, és hivatalból tud mindent.

Hja, akinek az Isten hivatalt adott, annak észt is ad hozzá. Valamikor az ilyen észt magyar királyi késznek nevezték. Ma úgy mondják: a párt vezető szerepe és demokratikus centralizmus.

Dr. Városi Illetékes pontosan tudja, hogy fakirprodukciókra nincs közönségigény. Dr. Járási Illetékesnek szilárd véleménye, hogy a lakosságnak nincs szüksége több iparcikküzletre. Dr. Megyei Illetékesnek semmi kétsége az iránt, hogy X községet össze kell vonni Y községgel, és a Kossuth Tsz-t egyesiteni kell a Lenin Tsz-szel. Dr. Minisztériumi Illetékes bizonyos benne, hogy magánkiadók nem kellenek, egyébként is életképtelenek lennének. Dr. Eszmei Főilletékes megtámadhatatlanul kinyilvánitja, miszerint csakis a marxizmus-leninizmus szellemiségétől áthatott folyóiratnak /egyetemi oktatásnak, társadalomtudománynak, genetikának, csillagjóslásnak stb./ van helye és létjogosultsága, részint mert ezt kivánják a tömegek, részint mert nem járhatunk a tömegek uszályában.

Ki mondhatna ellent a tudás e kútfejeinek és kizárólagos letéteményeseinek? Vajon nem bünös lázadás-e az isteni tudás felkent papjai ellen minden tiltakozás, sőt akár csupán egy kérdőjel is? Van-e szükség itt előzetes tapasztalatgyüjtésre, szabad kezdeményezésre, közvéleménykutatásra?

Van-e szükség népszavazásra, amikor Dr. Legfőbb Kormányilletékes deklarálja: közvéleményünk elveti a semlegesség gondolatát és amilyen gyülöletesnek tartja az amerikai rakétákat, épp oly drágák neki a szovjet rakéták. Ki cáfolhatná meg a varsói Legfőbb

Illetékest, aki szerint nincs szükség független szakszervezetre? Talán az a tizmillió ember, aki létrehozott egy ilyen szakszervezetet?

Illetékes /az Elbától az Amurig/ pontosan tudja, hogy a többpártrendszer fölösleges, sőt kárhozatos, mert az üdvösségre vezérlő kézikönyvet ő tartja a kezében, Pontosan tudja, hogy létminimum megállapitására és a pénzromlással együtt mozgó bérrendszerre nincs szükség. Pontosan tudja, hogy a szegénygondozás csak a nyugati kizsákmányoló rendszerek számára szükséges szépségflastrom. Pontosan tudja, hogy a mi fertályvilágunkban tizmillió, tizenötmillió, harminchat-millió, százmillió ember is kevés ahhoz, hogy igaza legyen vele, az Illetékessel szemben.

Ez utóbbit Vitray Tamás nem tudja, ezért csodálkozik, hogy az egy szál fakirral szemben a Hivatalnak van igaza.

Ambár, ha jól megfontoljuk, a Hivatal öngólt lőtt a fakir ügyében. Hiszen úgy tünik, az állandó ellátási nehézségek és a pénzromlás, a takarékossági rendszabályok és a fokozódó fegyverkezés közepette a fakir szerepére kárhoztatnak milliókat és tizmilliókat. Nem lenne hát mégis indokolt, ha engedélyeznék Pék Károly hivatásos fakirként való müködését?

Hadd tanuljonak a népek.

Ravasz Győző

A HIRMONDÓ HIREI

"Állt egy ifjú élmunkás a réten, aki kommunista szombaton volt éppen..."

Cpg

A CPg neve nem ismeretlen a közönség számára. Ez év júliusában az egész ország érdeklődését felkeltette iránta az a cikk, mely a Kritika júliusi számában jelent meg Erdős Péter tollából "Felszólalás szennyhullám ürügyén" cimmel.

A CPg tagjai ellen 1983 augusztusa óta büntető eljárás folyik. A vád: izgatás.

A CPg - coitus punk group - szegedi származású fiatalokból állt. Zenélni négy évvel ezelőtt kezdtek. 1982 végére a CPg a következő tagokból állt:

Benkő Zoltán: 22 éves, a legutóbbi munkahelye a margitszigeti teniszpálya volt, ahol pályafenntartóként dolgozott. Az együttesben ő volt a szólógitáros és ő az elsőrendü vádlott.

Hoska Béla: 21 éves. A geodéziánál dolgozott, énekesként szerepelt.

Nagy Zoltán: dobos.

L.T.: basszusgitáros. Fiatalkorú, pillanatnyilag egy szakmunkásképző-intézetben karosszéria-lakatos szakmát tanul.

Az együttes három tagja 1983 augusztus eleje óta előzetes letartóztatásban van. /A legfiatalabbat egy hónap után kiengedték./ A vádlottak Budapesten a Kozák-téri Ifjúsági Házban, a Mozaik-klubban, az FMK-ban, a Közgázon, és Veszprémben a punk-találkozón játszottak olyan dalokat, melyek a vád szerint a Btk. 148 §-ba ütköznek.

A tárgyalást 1983. november 17-re tüzte ki dr. Kaufmann Péter tanácsa. A nyilvános tárgyaláson a fő bizonyitékok a házkutatások alkalmával lefoglalt kazetták voltak, de tanúként megidézték a vádlottak barátait, az Ifjúsági Ház vezetőit és a nevelőszülőket is. A vád elsősorban két kommunista-ellenesnek minősitett dalszövegre vonatkozott, de a negyedrendü vádlottal szemben lőszerrel való visszaélés is a vádpontok közé került, mert a nála tartott házkutatás során 32 db Hilti tipusu szögbelövő patront is lefoglaltak. A teremben ott ültek a vádlottak szülei, barátai [illegible] Szint dr. Bozóki jelent meg.

Itélethirdetésre nem került sor, mert a védelem kérte a szegedi KISZ-bizottság és a Csongrád Megyei Rendőrfőkapitányság illetékes vezetőinek meghallgatását, a biró pedig az elsőrendű vádlott elmeszakértői kivizsgálását.

A tárgyalást 1984. január 13. de. 9 órára halasztották, lapunkban az itélethirdetés után visszatérünk a CPg-re.

A tárgyalás után néhány nappal egy punkkoncerten a következő szöveget énekelte a közönség:
"Erdős Péter, Péter bácsi, ne haragudj ránk, a mi anyánk a kurva..."

- vépéer -

Könyvtári izgatás?

Egy megyei rendőrkapitányság i z g a t á s gyanúja miatt - sajtótermékkel kapcsolatban - hónapokig tartó nyomozás után a sokéves birói és ügyvédi múlttal rendelkező P.G. gyanúsitottat rendőrhatósági figyelmeztetésben részesitette az alábbi "veszélyes" tevékenység miatt:

> "...A Károlyi Mihályné által irt:"Együtt a számüzetésben" és "Együtt a forradalomban", valamint Gyurkó László: Arcképvázlat történelmi háttérrel"... c. mü könyvekbe különböző bejegyzéseket tett, egy-egy mondatot aláhúzott, áthúzott, kérdőjelekkel, felkiáltójelekkel látta el azokat. Megjegyzéseivel megkérdőjelezi az azokban szereplő személyek elbeszéléseinek tényszerüségét, a történetek hitelességét, a szocialista társadalmi rendszer érdekében kifejtett tevékenységüket.
>
> /szószerinti idézet az indoklásból/

Arról, hogy expressis verbis milyen bejegyzésekről, aláhúzásokról, kérdőjelekről, stb. van szó az indoklás hallgat. /A procedúrában nem engedélyeztek semmiféle védekezést, ellenbizonyitást./
Igy lesz egy nyilvánvalóan kizárólag könyvtári hatáskörbe tartozó rongálási ügyből felpumpált izgatási precedens.

Spectator

Törvényszéki tudósitónktól:

BIZONYITÉKOK HIÁNYÁBAN ELITÉLVE

Körülbelül száz érdeklődő gyült össze 1983. december 21-én reggel kilenc órakor a Fővárosi Központi Kerületi Biróság épületében, hogy jelen lehessen a dr. Demszky Gábor elleni büntetőper tárgyalásán. A per másfél órás késéssel kezdődött, ugyanis ennyi idő alatt sikerült a biróságnak olyan megoldást találnia, amellyel az érdeklődőket kizárhatta a tárgyalásról, mégpedig úgy, hogy termet cseréltek, amiről a várakozókat nem értesitették, a másik tárgyalóteremhez vezető udvari átjáró ajtaját pedig rendőralakulat zárta el és őrizte a késő esti órákig. A kordonon csak néhányan jutottak át, elsősorban külföldi újságirók. A BBC tudósitója és az Emberi Jogok Nemzetközi Szövetségének idős jogász megbizottja, valamint egy bécsi ügyvéd az Amnesty International képviseletében, akik a tárgyalásra érkeztek Budapestre, kivülrekedtek. Amikor a biróság elnökségén

emiatt panaszt tettek, a Külügyminisztériumhoz utasitották őket. A minisztérium viszont közölte, hogy az ügyben nem illetékes. Ezek a külföldi megfigyelők igy a tárgyalótermen kivül szerezhettek tapasztalatokat a magyarországi jogállapotokról. Számukra a de jure nyilvános tárgyalást a rendőrség de facto kordon alkalmazásával tette zárttá. Eközben a teremben, ahol több hely is üresen maradt, a hátsó sort pedig nyakkendős urak foglalták, dr. Berényi Margit birónő tanácsa megkezdte a per tárgyalását.

Az ügyész ismertette a vádat, amely szerint a vádlott, dr.Demszky Gábor 1983. szeptember 24-én 18 és 19 óra között a Fillér utcában haladt Trabant személygépkocsijával, mégpedig úgy, hogy átlépte a megengedett sebességet. Ezt a tényt észlelte Aranyász János rendőr törzsőrmester, aki rendőrségi gépkocsiján a Trabant nyomába eredt, amely befordult a Hankóczy utcába, de a szük utcában nem tudta megelőzni. Amikor a vádlott gépkocsijával a 35. számú ház előtt megállt, Forgács Ferenc és Aranyász János rendőrök a vádlottat és élettársát felszólitottak az igazolványok átadására és egyben közölte vele, hogy közlekedési szabálysértést követett el. A vádlott igazolványát átadta, azonban feltünően ideges volt. A rendőrök arra gyanakodtak, hogy a gépkocsiban büncselekményből származó tárgyak vannak, ezért közölték, hogy azt átkutatják. A vádlott ez ellen tiltakozott. Ismételt felszólitásra kinyitotta a csomagtartót, de nem volt hajlandó a kocsiban található tárgyakat kirakni, igy ezt Aranyász rendőrőrmester tette meg. A vádlott észlelte, hogy a rendőr az egyik táskából elővett dossziéból egy feljegyzést vesz ki. Közölte, hogy a rendőrnek nincs joga azt elolvasni, majd egy lépést előre tett, és nyúlt a rendőr kezében lévő papirlap felé. Aranyász rendőr hátrált, és felszólitotta a vádlottat, hogy ne akadályozza az intézkedést. A vádlott a figyelmeztetést nem vette tudomásul, ismételten a papirlap után nyúlt, ki akarta venni a rendőr kezéből, sőt megfogta a csuklóját. A rendőr utasitotta a vádlottat, hogy engedje el a kezét és vesse alá magát az intézkedésnek. A vádlott elengedte az intézkedő rendőr kezét, de ezzel egyidőben a lábával Aranyász rendőr törzsőrmester bal combjába rúgott. Ezt követően ököllel kétszer a rendőr arca irányába sujtott, akit ezek az ütések nem érték el,mert folyamatosan hátrált. Ezt követően a rendőrség sprayt használt a vádlottal szemben, aki ennek hatására megtorpant, azután azonban ismét a rendőr felé lépett és a rendőr arca irányába ütött, akit ezek az ütések sem érték el. Forgács rendőr-törzsőrmester a vádlott támadó magatartását látva járőrparancsnoka segitségére sietett, a vádlottal szemben gumibotütéseket alkalmazva. A gumibotütések hatására a vádlott összeesett. Ezt követően a vádlottat előállitották. Az ügyész szerint a vádlott ezzel a magatartásával a hivatalos személy elleni erőszak büntettét követte el.

A biróság ezután dr. Demszky Gábor vádlottat hallgatta ki,aki közölte, hogy megértette a vádat, de tagadja bünösségét. A birónő kérdéseire válaszolva elmondta, hogy 1981-ig a Világosság szerkesztőségében dolgozott, ahonnan a Szolidaritás szakszervezetről tartott előadása és lengyel gyerekek nyaraltatásában való részvétele miatt távolitották el. Azóta szabadfoglalkozású és független könyvkiadót tart fenn. Havi jövedelme 3000-3500 forint. A vádlott közölte: értesülései szerint a Legfelsőbb Ügyészség bekérte az ügy iratait, hogy előzetes elvi állásfoglalást alakitson ki a perrel kapcsolatban. Kérte, hogy a biróság ismertesse az állásfoglalást. A birónő a kérést azzal utasitotta el, hogy az iratok bekérésének az akták között nincs nyoma. A vádlott ezután kifogásolta, hogy kevés ideje volt az iratok tanulmányozására, mert későn kapott értesitést. A birónő közölte, hogy bizonyos késedelem történt, mert betegállományban volt, de a vádlott a tárgyalás előtt az előirt időben kapott értesitést, ezért kifogását elutasitja. Dr. Demszky Gábor ezután elmondta, hogy hogyan zajlott le az incidens.

A Fillér utcán fölfelé vezette autóját, amikor a rendőrautó velük szemben elhaladt, majd utánuk fordult, és követte őket, egészen addig, amig meg nem állitak a Bankóczy utca 35. előtt, Rajk László lakása közelében. Élettársával együtt arra gondoltak, hogy a rendőrség ismét szamizdat-kiadványokat fog keresni náluk, amint az utóbbi hónapokban számtalanszor előfordult a saját és Rajk lakása környékén. A rendőrök kiszálltak, közölték, hogy gépjármű-ellenőrzést tartanak, és elkérték az igazolványokat tőle és élettársától, amit ők átadtak. Ezután Aranyász rendőr felszólitotta, hogy vegye ki a zsebéből a kezét. Ő kivette, megmutatta, hogy csak az autó kulcsa van nála, és visszatette a kezét. A rendőr figyelmeztette, hogy ez illetlenség. Ebből szóváltás keletkezett, amely során a rendőr azt mondta: "Demszky úr, nem ezt vártuk magától!" Majd megfenyegette Demszkyt, hogy megbilincselik és előállitják. Közben a rendőr leejtette a személyi igazolványt, amibe egyébként nem nézett bele. Demszky fölvette az igazolványt és ismét átadta a rendőrnek, aki felszólitotta, hogy nyissa ki a gépkocsi csomagtartóját. Ő kinyitotta, de nem volt hajlandó kirakni a csomagokat. Élettársa közben beszaladt a házba, hogy Rajk Lászlót kihivja tanúnak, de nem találta otthon, és visszajött. A rendőrök a kocsiból a rendőrségi gépkocsi motorházfedelére kiraktak egy szatyrot, amiben szennyes ruha volt, egy irógépet tokban és két táskát, a magnetofont benthagyták a csomagtartóban. Az értékesebb tárgyak eredete felől nem érdeklődtek, hanem a táskából kivettek egy dossziét, amiben - mint kérdésükre Demszky közölte velük - Andrej Szaharov német nyelvű cikkének magyar forditása volt. A rendőrök beleolvastak, és amikor arra a kifejezésre bukkantak, hogy "lelkiismereti szabadság", akkor az egyik rendőr rádión beszólt a központba, majd közölték Demszkyvel, hogy előállitják. A vádlott a biróság előtt csodálkozásának adott kifejezést, hogy a rendőrök fönnakadtak ezen a kifejezésen, hiszen a lelkiismereti szabadság az alkotmány által védett jog. Közben előkerült egy másik dosszié, amiben csak két papirlap volt, ugyanolyan sárga papirok, mint amire a forditás volt irva. A rendőr kivette az egyik papirlapot és elkezdte olvasni. A papir egy magánlevél volt, amelyet Demszky a jelenleg külföldön tartózkodó Konrád György irónak irt és szándékozott elküldeni. Demszky figyelmeztette a rendőrt, hogy magánlevélről van szó, amit nincs joga elolvasni, kérte, hogy adják vissza a levelét. A rendőr tovább olvasta a levelet, erre ő a levél után nyúlt, hogy elvegye, de nem érte el a levelet, ezért ismételten utána nyúlt. Ekkor Forgács rendőr könnygáz sprayt spriccelt a szemébe, amelytől látása elhomályosult; a büzös gáz, pontosabban folyadék, erősen marta a szemét. Közben megpróbálta eltolni az arcától a sprayt spriccelő rendőr kezét. Ugyanakkor a rendőrök elkezdték gumibottal ütni a vállát és a fejét. Ő a kocsija felé tántorgott, miközben élettársa átölelte, hogy megkisérelje elháritani az elsősorban Demszky fejére irányuló ütéseket. Demszky a karjával és a kezével próbálta ugyanezt tenni. Egy nagyon erős ütéstől, amely a fejét érte, elvesztette az eszméletét, amikor magához tért, már jobban látott. Az egyik rendőr meg akarta bilincselni, de nem sikerült neki, eközben a bilinccsel felsértette a csuklóját. A bal kezén is megsérült két ujja, szerinte valamelyik rendőr rálépett. A rendőrök még egy kocsit hivtak, és élettársával együtt bevitték az V. kerületi rendőrkapitányságra. Ott Demszkyt megint megütötték a lábán. A rendőrségen a nyitott ajtón át hallották, hogy valaki telefonál, és azt mondja, hogy bajban vagyunk, ezek megverték a Demszkyt; továbbá látták, amikor megérkezett egy politikai tiszt, aki korábban már házkutatásokat tartott náluk. Ez a civil ruhás tiszt utasitotta a rendőröket, hogy vetessenek fel látleletet Demszky sérüléseiről.

A birónő félbeszakitotta, mondván, hogy ez már nem tartozik a

tárgyra. A vádlott ezután elmondta, hogy kórházba vitték, ahol látleletet vettek fel róla. Agyrázkódást szenvedett és három zúzódás volt a fején. Négy nap után saját kérésére távozott a Róbert Károly Kórház sebészetéről. A brutális rendőri intézkedés miatt a rendőrségen és az ügyészségen feljelentést tett.

Dr. Demszky Gábor vallomásával a per alapállása gyökeresen megváltozott. A fordulatot természetesen nem az jelentette, hogy a vádlott tagadta az ellene felhozott vádat, hanem az, hogy az általa elmondottak szerint valójában a rendőrök követtek el bűncselekményt az ő sérelmére, mégpedig kétizben: egyszer magánlevelének jogellenes megszerzésével és részbeni elolvasásával, másrészt amikor e jogsértés ellen tiltakozott, akkor tiltakozását újabb jogsértéssel torolták meg. A pernek immár nemcsak dr. Demszky Gábor számára volt nagy a tétje, hanem a rendőrség számára is, hiszen a vádlott által ismertetett tényállás elfogadása a biróság részéről egyúttal a rendőrök bűnösségének elismerését jelentette volna. De a vádlott előadása alapján az is nyilvánvalóvá válik, hogy a rendőrök igazoltatás nélkül is pontosan tudták: dr. Demszky Gábor kocsiját követik, amelyben politikai tárgyú irások vagy szamizdat-kiadványok után kell kutatniuk, ahogy azt a rendőrség már számtalanszor megtette az incidenst megelőző hónapokban. /Az itézkedés ürügyét és a vádiratnak a gyorshajtásra vonatkozó részét maga a rendőrség tette hiteltelenné, hiszen nem inditott szabálysértési eljárást Demszky ellen. Egyébként a Fillér utcán felfelé haladva fizikailag lehetetlen a sebességtúllépés./

Dr. Demszky Gábor vallomása és az orvosi látleletek, amelyek szerint az incidens során nyolc napon túl gyógyuló sérülést /agyrázkódást/ szenvedett, azt jelentették, hogy a két rendőr, akit tanúként hallgatott ki a biróság, személyesen érdekeltek a bizonyitási eljárás kimenetelében, ezért vallomásukat csak akkor és annyiban lehet hitelt érdemlően elfogadni, amennyiben azt érdektelen tanúk is megerősitik.

A rendőrök tanúvallomásukban, amelyet nem összefüggően, hanem a birónő egyes esetekben kifejezetten sugallmazó kérdéseire válaszolva adtak elő, nagy vonalakban megismételték a vádirat állitásait. Érdekeltségüknek megfelelően hangsúlyozták a vádlott állitólagos cselekedeteit: "a Trabant folyamatosan emelte a sebességét"; "a gépkocsivezető rendkivül ideges volt"; "kilenc éve vagyok rendőr, de ilyennel még nem találkoztam", "nekem ugrott", "ütött és rúgott"; "továbbra is ütött, nem tudtam már félrelépni, akkor a combomba rúgott" és igy tovább. A birónő kérdésére, hogy mit kell érteni a "nekem ugrott" kifejezés alatt, Aranyász rendőr-törzsőrmester szószerint ezt válaszolta: "Másfél-két méterre volt tőlem. Ugrott. Tehát lépett. Nyúlt, hogy elvegye a papirt." A rendőr szerint a vádlott egyetlen ütése sem érte el őt, csupán egy rúgása, orvosi látlelet azonban nincs, mert észlelhető sérülést nem okozott, csupán a nadrágja lett poros. A vádlott gumibotos ütlegelésére vonatkozóan Forgács rendőr vallomásában két-három gumibotütést ismert el, amelyekkel a vádlott vállát célozta meg, aki azonban elhajolt az ütések elől, ezért találhatta el a fejét. A rendőrök azt a tényt, hogy Demszky összeesett, egybehangzóan a "leült" szóval fejezték ki. Határozottan tagadták, hogy a papir, amit a vádlott vissza akart szerezni, levél lett volna, és ragaszkodtak ahhoz, hogy csak egy dossziét láttak, azt, amelyben "valamilyen forditás" volt. Forgács rendőr igy ellentmondásba került a nyomozati eljárás során tett vallomásával, amelyben többizben magánlevélről, illetve levélről beszél. Ezt a kifejezést egyébként a tárgyaláson is használta, bár észbekapva rögtön kijavitotta magát. A biróságot nem érdekelte, hogy az inkriminált papir hová lett azután, hogy Aranyász rendőr saját bevallása szerint zsebrevágta. A biróság az eset rekonstruálásánál

csupán egy helyszinrajzra támaszkodott, amelyen a birónő is nehezen ismerte ki magát.
A vád két "érdek nélküli" tanút vonultatott fel, akik közül az egyiknek a vallomását a biróság értékelhetetlennek minősitette. A másik tanú, Bagota Béláné vallomását - holott ezt senki sem vonta kétségbe - annak részletezésével kezdte, hogy a lakásuk ablakából milyen jól lehet látni a helyszint. A vád állitásait azonban csak általánosságban volt képes megerősiteni, miszerint a vádlott "kifejezetten támadta" a rendőröket. A birónő részletek iránti érdeklődésére többizben ellentmondásokba keveredett, kifejezéseit sorra visszavonta, végül azt mondta, hogy az eset úgy történt, ahogy a nyomozati eljárás során vallotta. Egyébként is ő szivbeteg és már sokáig várakoztatták itt, korábban jobban emlékezett az eseményekre. A rúgást illetően nem tudott konkrét felvilágositással szolgálni. Határozottan állitotta viszont, hogy Demszky ütései elérték a rendőr karját és mellkasát; ami teljes ellentmondásban állt a rendőrök vallomásával. A védelem csupán a vádlott élettársának vallomására támaszkodhatott, egy másik szemtanú, akit Demszky Gábor fölkeresett, az ügy politikai jellege miatt, a megtorlástól félve, nem vállalta a tanúskodást.
A biróság a bizonyitási eljárás sikertelenségére való tekintet nélkül, ténykent fogadta el a rendőrök vallomását, és hivatalos személy elleni erőszak elkövetéséért dr. Demszky Gábort hat hónapi börtönbüntetésre itélte, az itélet végrehajtását három évi időtartamra felfüggesztve. A birónő Bagota Béláné vallomására alapozva "lényegében" bizonyitottnak fogadta el azt az állitást, miszerint a vádlott cipőjével beszennyezte az egyik rendőr pantallóját, és ezzel hatóság elleni erőszakot követett el. Ugyanezt a tanút ugyanez a birónő ugyanennek az itéletnek indoklása után a bizonyitékokat és tanuvallomásokat értékelve "kórosan túlzó személyiségszerkezetü"-nek minősitette. A birónő a tárgyalás során gondosan ügyelt arra, hogy a per politikai vonatkozása a háttérben maradjon, ezért dr. Demszky Gábor erre vonatkozó utalásait a tárgyhoz nem tartozónak minősitette. Ugyanez a birónő eljárást folytat ugyanezen vádlottal szemben, a lakásán lefoglalt szamizdat kiadványokkal kapcsolatban.
Az itélet nem jogerős, dr. Demszky Gábor ártatlanságának megállapitásáért fellebbezett.

Maitre YVES DECHEZELLES úr nyilatkozata a sajtónak Demszky Gábor pere után

Mint kiküldött, akit az Emberi Jogok Nemzetközi Szövetsége azzal bizott meg, hogy birósági megfigyelőként részt vegyek DEMSZKY Gábor úr perén, a leghatározottabban tiltakozom azon körülmények ellen, amelyek között megtiltották, hogy belépjek a terembe.

Először is hangsúlyoznom kell, hogy amikor vizumkérelmemet beadtam a magyar konzulátusra, a konzulátusi alkalmazottnak átadtam a Szövetségtől kapott megbizatásom másolatát, amely pontosan megjelölte küldetésem célját. Jogom van tehát úgy tekinteni, hogy a vizumot az ügy érdemi ismeretében adták meg nekem.

Még a mai tárgyalás előtt látogatást tettem az Elnöknőnél, aki a tárgyalást vezette, hogy közöljem vele megbizatásomat és szándékomat, hogy részt vegyek a tárgyaláson.

Azt a választ kaptam, hogy csak azok vehetnek részt a peren, akiknek előzetesen belépőjegyeket osztottak szét.

Igy, bár a tárgyalóterem ajtajánál nagy tömeg gyült össze, csak néhányan tudtak jegyet felmutatni. A közönség, közte magyar és külföldi újságirók, valamint magam egy tolmáccsal, behatolt a tárgyalóterembe.

Az Elnöknő ekkor elrendelte, hogy minden jegynélküli távozzon, majd úgy döntött, hogy felfüggeszti a tárgyalást és egy másik teremben folytatja, ahová - szigorú rendőri őrizet mellett - csak a szivesen látottiakat engedték be. Egy perc múlva néhány újságiróra nézvé feloldották a tilalmat, egy bécsi ügyvédnővel és velem szemben azonban fenntartották.

Mindig azt tapasztaltam, hogy a francia biróságokon udvariasan fogadják a külföldi ügyvédeket, és hogy szabadon bemehetnek arra a perre, amelyikre akarnak.

A legfontosabb azonban az, hogy rendkivül súlyos dolog megsérteni a birói tárgyalások nyilvánosságának alapelvét és csúfot üzni belőle azzal, hogy csak előre kiválasztott személyeket engednek be a tárgyalótermekbe.

Végül, az emberi jogokkal kapcsolatos nemzetközi megállapodások, köztük az első - amely épp ezt a cimet viseli - valamint a helsinki és a madridi megállapodások, hiábavalóvá válnának, ha az Egyesült Nemzetek mellé e célra akkreditált nemzetközi szövetségek küldetésének teljesitését megbénitaná az egyes országok birói - vagy egyéb - hatóságainak rosszindulata. Jelen esetben egy egész napos vita eredményeként sem lehetett megtudni, hogy mely hatóság döntöttek úgy, hogy megtiltják a külföldi ügyvédeknek a DEMSZKY Gábor úr perén való részvételt.

Az e perrel kapcsolatos megfigyeléseimről természetesen kimeritő és teljes beszámolót fogok késziteni a Nemzetközi Szövetségnek, amely megbizott.

Ragaszkodtam azonban hozzá, hogy kibocsássam ezt a határozott tiltakozást, még mielőtt elhagynám Magyarország földjét.

Yves Dechezelles
a Párizsi Biróság ügyvédje

KRASSÓ GYÖRGY: Kiegészitések, helyesbitések, eltérő vélemények

A Hirmondó 2. számában a Nagy Imre-perrel és a magyar forradalommal kapcsolatos egyes kérdésekről mondottam el személyes emlékeimet és véleményemet. Az interjú elolvasása után többen felkerestek: kérdéseket tettek fel, kiegészitéseket kértek, helyesbitették néhány tévedésemet, illetve ellenvéleményüknek, biráló észrevételeiknek adtak hangot. Ezúton is szeretném megköszönni a kritikákat, csakúgy mint az egyetértés kinyilvánitásait.

Azok kivánságának, akik további kérdésekre szeretnének választ kapni és különféle kiegészitéseket éreznek szükségesnek, ez alkalommal nem lehet eleget tenni /talán majd máskor mód nyilik rá/. A leközölt beszélgetés tárgya a Nagy Imre-per, nem pedig az 1956-os magyar forradalom általános története. A feltett kérdések mindenképpen jelzik a magyar októberrel kapcsolatos információhiány mértékét. Mégsem lenne helyes azonban, ha most néhány sorban megpróbálnék olyan átfogó kérdésekre választ adni, mint hogy milyen más csoportok tevékenykedtek a párton belül és kivül Rákosi ellenzékeként, melyek voltak a legjelentősebb politikai perek 1956 után, kiket végeztek ki, kik és hányan kerültek börtönbe, milyen viszonyok uralkodtak a többi börtönökben és internáló táborokban, milyen amnesztiarendeletek jelentek meg, mivel magyarázható az értelmiség 56 utáni magatartásváltozása stb., és még kevésbé lenne indokolt, ha itt most Gyurkó László tevékenységéről vagy éppen saját peremről kezdenék beszélni. Egyetlen mondatban annyit azonban válaszolnék, hogy a Rákosi-politikával szembeni - és a szükebb értelemben vett revizionista csoporttal csak laza kapcsolatban álló - legjelentősebb értelmiségi ellenzék a népi irók közül került ki; a bebörtönzöttek és kivégzettek túlnyomó többsége munkásfiatal volt.

Egy kiegészités azonban feltétlenül szükséges /A Hirmondó "szükitett" 2. számában már meg is jelent/. A kérdés igy hangzik: "Ismertté vált-e, hogy mit mondott Nagy Imre az utolsó szó jogán?"
A válasz:
Az vált ismertté, amit nem mondott. A hivatalos magyar sajtóban és a Fehér Könyvben természetesen semmit nem hoztak erről nyilvánosságra, viszont a forradalomról Nyugaton megjelent csaknem minden kiadványban közölnek egy drámai hangvételü szöveget. E szerint Nagy Imre az utolsó szó jogán azt mondotta volna, hogy kétszer próbálta megmenteni a szocializmus becsületét a Duna völgyében, de mindkétszer megakadályozták benne. Szivesen adja most életét eszméiért, és biztos abban, hogy előbb-utóbb rehabilitálják és háromszor anynyian jönnek majd el újratemetésére, mint Rajkéra, csak attól fél, hogy gyilkosai mondják majd a gyászbeszédeket stb. Többé-kevésbé ugyanez a szöveg szerepel Kopácsi könyvében is. Kopácsi természetesen jelen volt a tárgyaláson, mégis úgy tünik, hogy ezek a mondatok soha el nem hangzottak. Hitelesebbnek látszó visszaemlékezés szerint Nagy Imre nem élt az utolsó szó jogával; azt mondta, hogy a per körülményei megmutatták: nincs értelme beszélnie. Később azonban, amikor a halálos itélet kihirdetése után a biróság megkérdezte tőle, kér-e kegyelmet, azt válaszolta, hogy nem kér és őt majd a nemzetközi munkásmozgalom fogja rehabilitálni. Nagy Imre egyéniségét is figyelembe véve, én ezt a visszaemlékezést tartom valószinübbnek.

Leginkább azok segitségét szeretném megköszönni, akik tévedéseimre hivták fel figyelmemet. A Nagy Imre-csoport férfitagjainak többségét 1957 tavaszán Romániából Budapestre hozó politikai nyomozók ezredesi rangban lévő vezetőjét Rajnai Sándornak hivták /a "Rajnai-Ré-

vész" név tévedéséből került a szövegbe/ – ő lett egyébként később Magyarország moszkvai nagykövete /9. old./. A 11. oldalon említett perek megnevezett hat vádlottja közül nem négyen, hanem hárman kaptak halálos ítéletet /Pécs Géza, Szirmai Ottó, Angyal István/, de Pécs Géza perében nemcsak őt, hanem több vádlott-társát is kivégezték.

A legtöbb – volt elítéltektől származó – kiegészítés és helyreigazítás A Hírmondó 2. számának 13. oldalán szereplő szövegre vonatkozik. Többünk visszaemlékezését figyelembe véve, a halálraítéltek helyzetéről és a kivégzésekről a következőket kell még elmondanom:

A halálos ítéletek olyan nagy számban születtek, hogy – 1958-ban – még olyan esetre is sor került, hogy ugyanazon a reggelen tizenegy elítéltet akasztottak fel egymás után. A halálraítélteket szűk, 6 négyzetméteres zárkákban zsúfolták össze, hármasával-négyesével. Nagyon durván bántak velük, nem egyszer gumibottal verték őket. Ez történt például akkor, amikor kiderült, hogy Pécs Gézának sikerült egy apró üvegdarabot szereznie és éjszaka felvágnia ereit. Cellatársai szeme láttára vérzett el, de másnap reggel már nem tudták felakasztani.

Az ítéletvégrehajtó Kovács őrnagy volt. Négy segédje /a "pribékek"/ közül háromnak a neve: Karácsony főtörzsőrmester, Berkes törzsőrmester, Steinbacher őrmester. Nagy Imre, Maléter Pál és Gimes Miklós kivégzésekor Kovács őrnagyot – hírek szerint – Berkes és Karácsony helyettesítette; ez utóbbi lett később, 1964-ben, Kovács utódja.

A halálraítéltek többsége nem került át a "siralomháznak" használt két üres zárkába; erre mód sem lett volna, ha kettőnél több kivégzésre került sor másnap. Amikor értük jöttek, nem kellett kinoznunk magukkal holmijukat, nem kellett felvenniük felsőruhájukat sem – ebből értették meg azonnal, hogy többé nem térnek vissza. Kiléptek cellájukból és négy őr ragadta meg őket, kezüket a lábukhoz láncolták vagy bilincselték és úgy vitték ki őket az udvarra.

A Kisfogház udvarán az elítéltről levették a láncot vagy kéz- és lábbilincset, kezeit elől összekötötték, zsámolyra állították, nyakára kötelet hurkoltak, ezt a gerenda csúcsán lévő kampóba akasztották, összekötött lábaira a gerenda aljához szerelt csigakereken átvezetett kötelet erősítettek, arcára fehér kendőt vetettek, a zsámolyt ellökték, a hóhérsegédek meghúzták a lábkötelet, a létrán álló ítéletvégrehajtó pedig a fej félrecsavarásával és kiemelésével eltörte nyakcsigolyáját. A halál beálltát Dr. Szabó fegorvos, a börtönkórház parancsnoka állapította meg.

A holttesteket – a temetőbe szállítás előtt – rövid időre a börtön gyermekjátékokat gyártó üzemének hátoldalához, egy erre a célra kialakított helyiségbe vitték, majd jutazsákba és vékony faládába tették őket.

Végül az események értékelésével kapcsolatos – tehát politikai jellegű – bírálatok is értek, mégpedig több irányból. Egyesek szerint túlhangsúlyoztam /mások szerint alábecsültem/ a revizionista csoport forradalom előtti és alatti szerepét, politikájuk pozitív /vagy negatív/ vonásait, Kádár János személyes felelősségét, a jobboldali veszélyt, Mindszenty személyének jelentőségét stb. Természetesnek gondolom, hogy az ilyen és hasonló kérdésekről a vélemények különböznek egymástól. Az interjúban kifejtett értékelésektől eltérő nézeten lévőket azonban arra szeretném kérni itt is /ezt tettem személyesen is/, hogy véleményüket írják le és juttassák el akár A Hírmondó, akár a Beszélő szerkesztőségéhez. Igazán itt van már az ideje, hogy nyíltan vitassuk meg – több mint negyedszázaddal ezelőtti – közös dolgainkat.